

Kaznena odgovornost pojedinca prema međunarodnom pravu

Musić, Anđela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:873701>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Katedra za međunarodno pravo

Anđela Musić

KAZNENA ODGOVORNOST POJEDINCA PREMA MEĐUNARODNOM PRAVU

DIPLOMSKI RAD

Mentor:
prof. dr. sc. Davorin Lapaš

Zagreb, prosinac 2022.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Anđela Musić, ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod nazivom „Kaznena odgovornost pojedinca prema međunarodnom pravu“. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane, parafrazirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, mrežni izvori, propisi, sudske odluke ili statistički podaci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature. U izradi rada nisam se koristila drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Mjesto i datum:

Zagreb, 01. prosinca 2022.

Potpis:

Anđela Musić, v.r.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ	2
2.1. Razdoblje Prvog svjetskog rata	2
2.2. Razdoblje Drugog svjetskog rata	3
2.3. Međunarodni vojni sud u Nürnbergu i Međunarodni vojni sud u Tokyju.....	4
3. MEĐUNARODNI ZLOČIN	6
3.1. Pojam međunarodnog zločina	6
3.2. Genocid	7
3.3. Ratni zločin	9
3.4. Zločini protiv čovječnosti.....	11
3.5. Zločin agresije	14
4. MEĐUNARODNI KAZNENI SUDOVI.....	16
4.1. Pojam međunarodnog kaznenog suda	16
4.2. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY)	17
4.2.1. Osnivanje.....	17
4.2.2. Nadležnost	17
4.2.3. Ustrojstvo	19
4.2.4. Sudska praksa ICTY-a.....	19
4.3. Međunarodni kazneni sud za Ruandu (ICTR).....	22
4.3.1. Osnivanje.....	22
4.3.2. Nadležnost	23
4.3.3. Ustrojstvo	24
4.3.4. Sudska praksa ICTR-a.....	25
4.4. Međunarodni kazneni sud (ICC)	26
4.4.1. Osnivanje.....	26
4.4.2. Nadležnost	27
4.4.3. Ustrojstvo	28
4.4.4. Kaznena odgovornost pojedinca prema Rimskom statutu	29
4.4.5. Sudska praksa ICC-a	31
5. ZAKLJUČAK	33
6. LITERATURA.....	35

SAŽETAK

U radu se razlažu najbitniji pojmovi i događanja vezana uz razvoj instituta međunarodne kaznene odgovornosti pojedinca. Međunarodni zločin institut je modernog pravnog doba koji je dugo očekivan, stoga i nedavno ostvaren i definiran, primarno zbog potrebe međunarodne zajednice za jačim ostvarenjem međunarodnog mira i sigurnosti te za sve većim razvojem međunarodnog prava, primarno u području prava čovjeka. U skladu s pojavom prvih kodifikacija međunarodnih zločina dolazi do osnivanja prvih međunarodnih kaznenih sudova nadležnih za provođenje njihova sankcioniranja. Pogotovo, praksom Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu te Stalnog međunarodnog kaznenog suda ovaj institut doseže vrhunac u objektivno kratkom razdoblju te bi bez njega međunarodno kazneno pravo danas djelovalo nepotpunim.

Summary

The paper explains the most important terms and events related to the development of the institute of international individual criminal responsibility. The international crime is an institute of modern legal era, that has been long awaited, therefore recently realized and defined primarily due to the need of the international community for a stronger realization of international peace and security, also for the increasing development of international law, especially in the field of human rights. In accordance with the appearance of the first codifications of international crimes the first courts were established, competent to enforce their sanctions. Especially, with the practice of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the International Criminal Tribunal for Rwanda and the International Criminal Court this institute reached its highlight in an objectively short period of time and without of which international criminal law would seem incomplete today.

1. UVOD

U ovome radu razlaže se povijesni i pravni razvoj instituta kaznene odgovornosti pojedinca, kodifikacija izdvojenih međunarodnih zločina te razvoj sudstva nadležnog za procesuiranje tih zločina i njihova sudska praksa. Definicija i regulacija međunarodnih zločina važno je postignuće međunarodne zajednice kojim se pokušava ostvariti što jači stupanj zaštite prava čovjeka, a poštivanje instituta individualne odgovornosti u međunarodnom kaznenom pravu danas nam je osigurano Rimskim statutom, mnogostranim međunarodnim ugovorom čija je stranka i Republika Hrvatska.

Individualna kaznena odgovornost na međunarodnoj razini do Drugog svjetskog rata postojala je samo kao ideja, no potreba za reguliranjem i, u konačnici, ostvarenje tog fenomena u realnoj praksi bila je neizbježna. U 20. stoljeću nevjerojatna dva svjetska sukoba imala su za posljedice stravičan broj žrtava te su stvorila strah, a zatim i potrebu za kažnjavanjem najgorih do tada poznatih počinjenih zločina u povijesti. Nakon suđenja u Nürnbergu i Tokiju za zločine iz Drugog svjetskog rata, međunarodna zajednica težila je novim i naprednim načinima kako ostvariti međunarodni mir i sigurnost. Povodom stravičnih i brutalnih krvoprolića u devedesetim godinama 20. stoljeća odlučno je osnovala dva *ad hoc* međunarodna kaznena suda, za Jugoslaviju i Ruandu, te nakon njih, s ciljem daljnjeg sankcioniranja najgorih zločina, univerzalni Međunarodni kazneni sud koji je započeo s radom 2002. godine.

Međunarodni zločin i kaznena odgovornost pojedinca prema međunarodnom pravu korelativni su pojmovi koji se javljaju u sklopu ove tematike, a kako se sankcioniraju, odnosno reguliraju danas i na koji je način praksa dovela do oživljavanja instituta koji je bio neostvaren koncept i puko slovo na papiru, vidjet ćemo kroz ovaj rad.

2. POVIJESNI RAZVOJ

2.1. Razdoblje Prvog svjetskog rata

Prije Prvog svjetskog rata usvojene su razne konvencije i deklaracije na Haaškim mirovnim konferencijama 1899. i 1907. na području ratnog prava. Najvažnija za pitanje odgovornosti za kršenje međunarodnog ratnog prava jest IV. Haaška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu te njoj dodan Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu. No, u navedenim dokumentima predviđa se jedino građanskopravna, imovinska odgovornost u slučaju kršenja ratnog prava, odnosno građanskopravna odgovornost države. Prema članku 3. Konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu zaraćena strana koja prekrši odredbe Pravilnika dužna je platiti odštetu te je ona odgovorna za čine koje su počinili pripadnici njezinih oružanih snaga.¹

Nakon završetka Prvog svjetskog rata sljedeći važan dokument za isto pitanje jest Mirovni ugovor iz Versaillesa iz 1919. godine. Prvi svjetski rat bio je najveći takav rat u poznatoj dotadašnjoj povijesti. Međunarodna zajednica zahtijevala je konkretnije sankcije za strašne zločine počinjene u tom razdoblju te se Mirovnim ugovorom iz 1919. prvi put predvidjelo kažnjavanje pojedinaca. Članak 227. Ugovora optužuje cara Wilhelma II. za počinjenje najveće povrede „međunarodnog morala i svete važnosti ugovora“ („*supreme offence against international morality and the sanctity of treaties*“) te se u njemu predviđao prvi u povijesti međunarodni *ad hoc* kazneni sud. Bio bi sastavljen od pet sudaca, po jednog od kojih bi imenovala jedna od pet država - Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Italija i Japan.² No, navedeno suđenje nikad nije nastupilo.

U periodu do Drugog svjetskog rata pojavljivali su se mnogi prijedlozi osnivanja međunarodnog kaznenog suda. Prve prijedloge imala je ILA (engl. *International Law Assosiation*)³ koje je iznijela 1922. i 1924. na kongresima u Buenos Airesu i Stockholmu, dok se na prvom međunarodnom kongresu AIDP-a (franc. *Association Internationale de Droit*

¹ Za tekst Konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu (1907.) vidi: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp

² Za tekst Mirovnog ugovora iz Versaillesa (1919.) vidi : <https://jusmundi.com/en/document/pdf/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles-1919-saturday-28th-june-1919>

³ International Law Assosiation (Udruženje za međunarodno pravo) osnovano je 1873. Bruxellesu kao tijelo za proučavanje i razvoj javnog i privatnog međunarodnog prava koje potiče na razumijevanje i poštivanje međunarodnog prava od strane međunarodne zajednice. Tekst dostupan na: https://www.ila-hq.org/en_GB

Pénal)⁴, nedugo nakon njegovog osnutka, u Bruxellesu 1926. godine raspravljala ista tema osnivanja međunarodnog kaznenog suda.⁵ Iste godine, ILA i AIDP u zajedničkoj suradnji obratile su se Interparlamentarnoj uniji⁶ za postizanje istog cilja, dok se i u Statutu samog AIDP-a javlja poziv na potrebu osnivanja međunarodnog kaznenog suda.⁷

Zbog cijele klime u tadašnjoj međunarodnoj zajednici nakon rata, a pogotovo nakon atentata na vladara Kraljevine Jugoslavije, kralja Aleksandra, i francuskog ministra vanjskih poslova Jeana Louisa Barthoua u Marseillesu 1934. godine od strane hrvatskih i makedonskih separatista potaknutog tadašnjom represijom kralja, pod okriljem Lige naroda došlo je do donošenja, odnosno otvaranja na potpisivanje Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju terorizma i Konvencije o osnivanju međunarodnog kaznenog suda u studenom 1937. godine u Ženevi. Jedna od najistaknutijih osoba koja je u tom međuratnom razdoblju bila zaslužna za razvoj međunarodnog kaznenog prava bio je predsjednik AIDP-a Vespasian V. Pella, rumunjski pravnik i ministarski predstavnik pred Ligom naroda koji je sudjelovao u donošenju navedenih konvencija te se iznimno zalagao za njihovu stupanje na snagu.⁸ Ipak, nijedna konvencija nije stupila snagu.

2.2. Razdoblje Drugog svjetskog rata

Drugi svjetski rat bio je okidač za ponovno rješavanje pitanja odgovornosti pojedinca za najteža kršenja međunarodnog prava i njegovu konačnu realizaciju. Rješavanje tog pitanja započelo je donošenjem Londonske deklaracije savezničkih zemalja iz 1942. („*The Declaration of St James's Palace, Punishment for War Crimes*“) te Deklaracije o njemačkim okrutnostima iz 1943. godine koja govori o kažnjavanju zločinaca koji su počinili teška krvoprolića od strane država u kojima su činili te zločine te da će o kažnjavanju najvećih ratnih zločinaca čiji se

⁴ Association International de Droit Penal (Međunarodno udruženje za kazneno pravo) organizacija je koja je osnovana 1924. godine u Parizu pod vodstvom Henrija Donnedieu de Vabresa, stručnjaka za međunarodno kazneno pravo. Vervaele, J.A.E., „THE UIDP/AIDP: 125 Years Serving Criminal Justice, Human Rights and Humanity“, *Revue internationale de droit pénal*, sv. 86, br. 3-4, 2015., str.765.

⁵ *Ibid.*, str.767.

⁶ Inter-Parliamentary Union (Interparlamentarna Unija) globalna je organizacija nacionalnih parlamenata osnovana 1889. s ciljem promicanja demokratskih institucija i vrijednosti. Tekst dostupan na: <https://www.ipu.org/about-us>

⁷ Vervaele, *op. cit.* (bilj. 4), str.767.-768.

⁸ de La Cuesta, J. L., Ottenhof R., „The Association Internationale de Droit Pénal and the Establishment of the International Criminal Court“, *Revue internationale de droit pénal*, sv. 86, br. 3-4, 2015., str. 1243.

zločini ne mogu geografski lokalizirati zajednički odlučivati savezničke vlade.⁹ No, ovim se dokumentima još uvijek ne predviđa neko međunarodno sudište nego se nadležnost sankcioniranja stavlja u ruke država žrtava, odnosno savezničkih vlada. Napokon, Londonski sporazum sklopljen između SAD-a, Francuske, Velike Britanije i SSSR-a iz 1945. godine određuje kažnjavanje najtežih ratnih zločina i za njihovo suđenje predviđa osnivanje posebnog suda na temelju Statuta Međunarodnog vojnog suda koji je pridodan Sporazumu.¹⁰ Navedeni posebni sud zasjedao je u Nürnbergu i bio je prvi međunarodni specijalni vojni sud.

2.3. Međunarodni vojni sud u Nürnbergu i Međunarodni vojni sud u Tokyju

Nakon što su donošenjem Zakona br. 10 „o kažnjavanju osoba krivih zbog ratnih zločina, zločina protiv mira i protiv čovječnosti“ Nijemci usvojili Londonski sporazum i Statut kao glavne sastavnice tog zakona, 1945. godine Međunarodni vojni sud u Nürnbergu započeo je sa zasjedanjem te je tzv. Nürnberški proces trajao od 20. studenog 1945. do 1. listopada 1946. godine.¹¹

Statut Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu¹² u članku 6. propisuje nadležnost Suda, odnosno za što se pred Sudom sudi, a to jesu: zločini protiv mira, ratni zločini te zločini protiv čovječnosti. Prema Statutu, zločini protiv mira obuhvaćaju „planiranje, pripremu, iniciranje ili vođenje agresorskog rata, odnosno rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili jamstva, ili sudjelovanje u zajedničkom planu ili zavjeri za postizanje bilo čega od navedenog.“ Dalje, ratnim se zločinima smatraju kršenja, odnosno povrede zakona i običaja rata. U navedene povrede Statut ubraja, ali se na njih ne ograničava, „ubojstvo, zlostavljanje ili deportiranje na robovski rad ili u bilo koju drugu svrhu civilnog stanovništva okupiranog područja ili na okupirano područje, ubojstvo ili zlostavljanje ratnih zarobljenika ili osoba na moru, ubijanje talaca, pljačka javne ili privatne imovine, obijesno razaranje gradova, naselja ili sela, pustošenje koje nije opravdano vojnom potrebom.“ Zadnje, zločini protiv čovječnosti jesu „ubojstvo, istrebljenje, porobljavanje, deportiranje i druga nečovječna djela uperena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, prije ili tijekom rata; ili progon na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi počinjeni u izvršenju ili u vezi s bilo kojim zločinom u nadležnosti Suda, bez obzira je

⁹ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo*, 1. dio, Školska knjiga, 2010., str. 418.

¹⁰ *Ibid.*, str. 419.

¹¹ *Ibid.*, str. 420.-422.

¹² Za tekst Statuta Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu (1945.) vidi: <https://www.legal-tools.org/doc/64ffdd/>

li u suprotnosti s domaćim zakonom zemlje u kojoj je počinjeno.“ Optužnica pred nürnberškim sudom sastojala se od četiri glavne točke: 1.) zajednički plan urote protiv mira, postizanje totalitarne vlasti u Njemačkoj, upotreba nacističke vlasti za agresiju na druge zemlje; 2.) zločini protiv mira; 3.) ratni zločini; 4.) zločini protiv čovječnosti.¹³

U članku 2. Statuta govori se o sastavu suda. Sud se sastojao od četiri suca, po jednog izabirala je svaka država potpisnica Sporazuma, te od njihova četiri zamjenika, pri čemu su zamjenici morali biti prisutni pri svakoj sjednici Suda. U članku 4. navodi se kako je za ispunjenje potrebnog kvoruma suda obavezna prisutnost svih četiriju sudaca, odnosno u slučaju nemogućnosti izostalog člana njegova zamjenika, te da je donošenje odluke bila potrebna većina glasova, a ako bi bio jednak broj glasova, odluku bi donosio predsjednik suda. Nadalje, svaka od država potpisnica imenovala je Glavnog tužitelja u Povjerenstvo za istragu i gonjenje najvećih ratnih zločinaca.¹⁴

Iako je cijeli sud bio osnovan s ciljem osuđivanja i strogih kažnjavanja najvećih ratnih zločinaca gubitničke strane, Statut nürnberškog suda sadrži osnove pravičnog suđenja. U članku 16. Statuta optuženiku se jamči pravo na pravično suđenje, odnosno pravo na objašnjenje optužnice, tj. što mu se stavlja na teret, te pravo na prijevod optužnice, prethodnog postupka i suđenja na jezik koji razumije, pravo na saslušanje stranaka te kontradiktornost rasprave i pravo na pravičnu obranu. Kazne koje su se izricale bile su stroge, a dozvoljene su bile i smrtne kazne. Čak 12-ero njih bilo je osuđeno na smrtnu kaznu, prvi od kojih je bio maršal Reicha Herman Goering, a cijeli postupak izvršenja kazni provodilo je Nadzorno vijeće za Njemačku.¹⁵

Važno je napomenuti da su pravila koja su ustanovljena Londonskim sporazumom, Statutom međunarodnog vojnog suda i njegovim presudama dobila obvezatnost potvrdom Opće skupštine u Rezoluciji 95 (I) od 11. prosinca 1946. (UN Doc. A/64/Add.1) kao „načela međunarodnog prava priznata Statuom nürnberškog suda i nürnberškom presudom“, a Komisija UN-a za međunarodno pravo formulirala ih je kao „sedam načela“¹⁶: načelo kaznene odgovornosti pojedinca, načelo prvenstva međunarodne inkriminacije nad unutarnjim pravom, načelo otklanjanja izuzimanja odgovornosti zasnovanog na službenom položaju počinitelja, načelo otklanjanja opravdanja zasnovanog na naredbi pretpostavljenog, načelo prava na pravično suđenje, načelo međunarodne inkriminacije kršenja zabrane primjene sile u

¹³ Tekst dostupan na: <https://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp>

¹⁴ Vidi: *supra*, uz bilj. 12.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Krapac D., *Međunarodno kazneno procesno pravo*, Narodne Novine, 2012., str. 7.

međunarodnim odnosima te kršenja zakona i običaja rata i temeljnih ljudskih prava i načelo inkriminacije sudioništva u međunarodnim zločinima.¹⁷

Netom kasnije, u Potsdamu 1945. godine donesena je Deklaracija (Potsdamska deklaracija) na temelju koje je američki general Douglas MacArthur u siječnju 1946. proglasom donio Tokijsku povelju i Statut kojima je bio osnovan Međunarodni vojni sud u Tokyju (Međunarodni vojni sud za Daleki istok).¹⁸ Bio je osnovan po uzoru na nürnberški sud te je zvan njegovim „blizancem“, a zadatak suda bio je suđenje vodećim ličnostima iz javnog, političkog i vojnog života poraženog Japana za zločine predviđene Statutom u članku 5., odnosno zločine protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti koji su bili povezani s prvim.¹⁹ Tokijski proces trajao je od 3. svibnja 1946. do 12. studenog 1948. godine te je u tom razdoblju za pojedine od navedenih zločina osudio 28 optuženika, od kojih sedam na smrtnu kaznu.²⁰

Vidimo i da se niti u jednom od Statuta ovih sudova ne javlja genocid kao zaseban međunarodni zločin, što će se tek ostvariti 1948. godine Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida. Usprkos tome, reći ćemo samo da je neupitno da su navedena dva međunarodna vojna suda imala ogromnu ulogu u razvoju instituta individualne kaznene odgovornosti te, uz to, međunarodnog kaznenog prava.

3. MEĐUNARODNI ZLOČIN

3.1. Pojam međunarodnog zločina

Međunarodni zločin takav je čin koji međunarodno pravo izravno normira svojom zabranom usmjerenom prema pojedincu, nevezano hoće li prepustiti kažnjavanje pojedinoj državi kao njenu obavezu ili će dosegnuti vrhunac razvoja tog pojma te uspostaviti međunarodno sudstvo.²¹ Zločini po međunarodnom pravu danas predviđeni u Statutu Međunarodnog kaznenog suda iz 1998. jesu: genocid, ratni zločini, zločini protiv čovječnosti i

¹⁷ Principles of the Nürnberg Tribunal, *Report of the International Law Commission Covering its Second Session*, 5 June – 29 July 1950, Document A/1316, str.11.-14.; u: *Yearbook of the International Law Commission*, 1950, sv. 2, str. 374.-378.

¹⁸ Degan, V. Đ., *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 2011., str. 530.

¹⁹ Krapac, *op. cit.*, (bilj. 16), str. 5.

²⁰ *Ibid.*, str 6.

²¹ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo*, 1. dio, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 416.

nedavno definiran zločin agresije.²² Oni se još nazivaju i jezgrenim međunarodnim zločinima („*core international crimes*“).²³ U nastavku rada posvetit ćemo se pojedinicima od njih.

3.2. Genocid

Genocid spada u malobrojnu skupinu međunarodnih zločina, a spomenuli smo da je pravno reguliran tek nakon Drugog svjetskog rata kao odgovor na stravična djela počinjena u tom periodu. No, on je, prema francuskom filozofu Jeanu Paulu Sartreu, „star koliko i samo čovječanstvo.“²⁴ Opća skupština UN-a 1946. godine donijela je Rezoluciju (A/RES/96 (I)) u kojoj proglašava genocid međunarodnim zločinom i objašnjava ga kao „nijekanje prava na postojanje cijelim ljudskim skupinama kao što je ubojstvo nijekanje prava na život pojedinom ljudskog biću.“²⁵ No, rezolucije Opće skupštine nisu pravno obvezujuće, stoga se čekao korak dalje - kodifikacija.

Definiranje i izdvajanje genocida iz zločina protiv čovječnosti kao samostalnog zločina te njegova pravna kodifikacija prvi je put realizirana u Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. g. donesenoj pod okriljem UN-a.²⁶ Države ugovornice Konvencije priznaju genocid kao zločin prema međunarodnom pravu, nevezano je li on učinjen u doba rata ili mira, te preuzimaju obvezu da ga spriječe i kazne. Članak II. Konvencije navodi kako se genocidom smatra „bilo koje od navedenih djela učinjenih s namjerom potpunog ili djelomičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine kao takve: a) ubojstvo članova skupine; b) teška povreda fizičkog ili duševnog integriteta članova skupine; c) namjerno podvrgavanje skupine takvim životnim uvjetima koji bi trebali dovesti do njenog potpunog ili djelomičnog uništenja; d) nametanje takvih mjera kojima se želi spriječiti rađanje u okviru skupine; e) prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu.“ Navedene radnje ujedno čine i objektivni element zločina genocida (*actus reus*). Istu definiciju genocida preuzeo je kasniji Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda. Odmah dalje u članku III. navodi se kako su kažnjiva djela, osim samog genocida, i neposredno i javno poticanje na genocid,

²² Degan, *op. cit.* (bilj. 18), str. 523.

²³ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 9.

²⁴ Schabas, W. A., *Genocide in International Law: The crimes of crimes*, Cambridge University Press, 2000., str. 2.

²⁵ Rezolucija Opće Skupštine UN-a 96 (I), Zločin genocida, 11. prosinca 1946., dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/PDF/NR003347.pdf?OpenElement>

²⁶ Za tekst Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948.) vidi: <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>

planiranje izvršenja genocida, pokušaj izvršenja i sudioništvo u genocidu. Kažnjava se svatko, nebitno je li upravitelj države, običan pojedinac ili državni funkcionar, ali Konvencija u članku IX. predviđa i odgovornost države pred Međunarodnim sudom. Uz to, u članku VI. Konvencije države se obvezuju da će optuženika progoniti pred nadležnim sudovima države u kojoj je genocid počinjen ili pred međunarodnim sudom ako bi se on osnovao, te ako su stranke ugovornice također priznale njegovu sudbenost.

Najvažniji diferencijacijski element zločina genocida jest poseban subjektivni element (*mens rea*). Da bi se kazneno djelo smatralo genocidom potreban je voljni element – genocidna namjera. U definiciji Konvencije i Rimskog statuta vidimo da je genocidna namjera svijest počinitelja s kojom postupa „u namjeri da se uništi određena nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina, u dijelu ili potpuno.“ Međunarodni kazneni sud za Ruandu u slučaju *Prosecutor v. Akayesu* istaknuo je kako je takva posebna namjera (*dolus specialis*) glavni element zločina genocida.²⁷

Najpoznatiji primjer genocida na našim područjima jest slučaj Srebrenice. Naime, 1993. Bosna i Hercegovina je podnijela zahtjev na temelju Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Međunarodnom sudu (engl. *International Court of Justice, ICJ*) protiv Savezne Republike Jugoslavije, odnosno od 2003. Srbije i Crne Gore, odnosno od 2006. Republike Srbije, da ustanovi počinjenje genocida nad bosanskim muslimanima. Presuda ICJ-a donesena je 2007. godine te je Sud presudio kako je u Srebrenici stvarno počinjen genocid, no da uistinu ne postoji odgovornost Republike Srbije („*The Court finds that Serbia has not committed/conspired to commit/been complicit in genocide through its organs or persons whose acts engage its responsibility under customary international law...*“).²⁸

Republika Hrvatska je, kao i Bosna i Hercegovina, u skladu s člankom IX. Konvencije 1999. godine pokrenula postupak pred Međunarodnim sudom protiv današnje Republike Srbije, također za utvrđenje zločina genocida na različitom teritoriju Republike Hrvatske, no presudom je Sud 2015. godine ipak odbio zahtjev RH. Iako je Sud utvrdio da postoji *actus reus* genocida, nije utvrdio postojanje genocidne namjere: „*The acts constituting the actus reus of genocide*

²⁷ ICTR, *The Prosecutor v. Jean Paul Akayesu, Judgement*, ICTR-96-04-T, 02. rujna 1998., para. 498., dostupno na <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-04/MS44787R0000619822.PDF>

²⁸ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment*, I.C.J. Reports 2007, str. 43., para. 471., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>

within the meaning of Article II (a) and (b) of the Convention were not committed with the specific intent required for them to be characterized as acts of genocide.“²⁹

Postavlja se i pitanje - je li etničko čišćenje genocid? Mnogi poistovjećuju pojam etničkog čišćenja s pojmom genocida, no oni nisu isti. Ono nije definirano kao međunarodni zločin u Statutu ICC-a, niti se smatra posebnim kaznenim djelom. Etničko čišćenje mogli bismo opisati kao postizanje etničke homogenosti na nekom području, upotrebom sile i zastrašivanja, s ciljem da se osobe koje pripadaju određenim skupinama uklone s tog područja, a to se postiže deportacijom, prisilnim premještanjem, raseljavanjem, ubojstvima, mučenjem, silovanjem i drugim oblicima seksualnog nasilja.³⁰ Za vrijeme pripremanja Nacrta Konvencije iz 1948. godine predlagalo se da se u nju unese i šesta kažnjiva genocidna radnja koja bi se sastojala u „uvođenju mjera kojima je cilj prisiliti članove skupine da napuste svoje domove kako bi izbjegli ostvarenje prijetnji i zastrašivanja.“³¹ Iako sastavljači nisu prihvatili ovaj prijedlog, čak petnaest zemalja poznaje i genocidne radnje prisilnog raseljavanja, deportacije ili raseljavanje pripadnika skupine, od kojih je i Republika Hrvatska.³²

3.3. Ratni zločin

Ratni zločin sljedeći je na redu od međunarodnih zločina koji se javljaju u Statutu Međunarodnog kaznenog suda. Ratnim zločinima smatraju se zločini koji predstavljaju kršenje međunarodnog ratnog, odnosno humanitarnog prava. Određivanje ratnih zločina primarno potječe iz Ženevskih konvencija iz 1949., te njenih Dopunskih protokola iz 1977. godine, kao i iz Haaških konvencija iz 1899. i 1907. godine, a njihova najnovija kodifikacija nalazi se u članku 8. Rimskog Statuta. Članak navodi da su ratni zločini: a) teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949., odnosno bilo koje čini uperene protiv osoba ili imovine zaštićene tim konvencijama, kao što su: 1. namjerno ubijanje; 2. mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke eksperimente; 3. namjerno nanošenje teške patnje ili ozbiljne ozljede tijela ili zdravlja; 4. opsežno uništavanje i prisvajanje imovine koje nije opravdano vojnom potrebom

²⁹ ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), *Judgment*, I.C.J. Reports 2015, str. 3., para. 440., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf>

³⁰ Munivrana Vajda M., „Etničko čišćenje kao oblik genocida? Hrvatsko zakonodavstvo i praksa u svjetlu međunarodnih izvora“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 61, br. 6, 2011., str. 6.

³¹ Fabijanić Gagro S., Škorić M., „Zločin genocida u praksi međunarodnih *ad hoc* kaznenih tribunala“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 58, br. 6, 2008. str.27.

³² Schabas, *op. cit.* (bilj. 24.), str. 10.

te je provedeno bezobzirno i nezakonito; 5. prisiljavanje ratnog zarobljenika ili druge zaštićene osobe da sudjeluje u snagama neprijateljskih sila; 6. namjerno lišavanje ratnog zarobljenika ili druge zaštićene osobe prava na pravično i redovno suđenje; 7. nezakonito deportiranje ili premještanje ili nezakonito zatvaranje; 8. uzimanje talaca; b) druge teške povrede zakona i običaja koji se primjenjuju u oružanim sukobima unutar okvira važećeg međunarodnog prava, kao što su: 1. namjerno usmjeravanje napada protiv civilnog stanovništva kao takvog ili protiv civilnog pojedinca koji ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima; 2. namjerno usmjeravanje napada na civilne objekte, odnosno objekte koji nisu vojni ciljevi; 3. namjerno usmjeravanje napada na osoblje, instalacije, materijal, jedinice ili vozila koji su uključeni u humanitarnu pomoć ili mirovnu misiju u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, sve dok imaju pravo na zaštitu koja se daje civilnom stanovništvu ili civilnim objektima prema međunarodnom pravu oružanih sukoba; 4. namjerno pokretanje napada sa spoznajom da će takav napad uzrokovati usputan gubitak života ili ozljedu civila ili štetu na civilnim objektima ili široko rasprostranjena, dugotrajna i teška oštećenja prirodnog okoliša koja bi bila očito prekomjerna u odnosu na konkretnu i očekivanu izravnu vojnu prednost; 5. napad ili bombardiranje, bilo kojim sredstvima, gradova, sela, naselja te zgrada koji su nebranjeni i koji nisu vojni ciljevi; 6. ubijanje ili ranjavanje borca koji se, položivši oružje ili nemajući više sredstava obrane, prema nahodjenju predao; 7. nepravilno korištenje zastave primirja, zastave ili vojnih oznaka i odore neprijatelja ili Ujedinjenih naroda, kao i razlikovnih amblema Ženevskih konvencija, koje rezultira smrću ili ozbiljnom ozljedom; 8. premještanje, izravno ili neizravno, vlastitog civilnog stanovništva od strane okupacijske sile na područje koje zauzima ili deportiranje ili premještanje dijela ili cijelog civilnog stanovništva okupiranog područja unutar ili izvan novog područja...³³ Kako ratni zločini nastaju samo u kontekstu oružanih sukoba, oružani sukob glavni je uvjet postojanja ratnih zločina.

Kao što smo spomenuli, ratni zločini koji su iscrpno navedeni i opisani u Rimskom statutu danas potpadaju pod nadležnost Međunarodnog kaznenog suda. Također, između prvih sankcioniranja ratnih zločina, već spomenuti Nürnberški i Tokijski procesi, i osnutka ICC-a, postojala su još dva međunarodna kaznena suda koja su sudila ratnim zločincima - Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodni kazneni sud za Ruandu (ICTR).

U Statutu ICC-a predviđa se kaznena odgovornost pojedinca, odnosno Sud nije nadležan suditi državama, već samo fizičkim osobama, stoga je i svaki pripadnik oružanih

³³ Za tekst Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda vidi: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

snaga izravno odgovoran za kršenja i može se smatrati individualno odgovornim za kršenja međunarodnog ratnog, odnosno humanitarnog prava. Osim osobne odgovornosti, Statut u članku 28. predviđa i odgovornost vojnog zapovjednika, odnosno nekog drugog nadređenog prema kojoj zapovjednik, odnosno nadređeni odgovara za zločine svojih podređenih. Već Dopunskim protokolom I. iz 1977. godine predviđa se neizravna zapovjedna odgovornost za nečinjenje u članku 86. u kojem se traži od država „da poduzmu potrebne mjere da suzbiju teške povrede Ženevskih konvencija i njenih protokola nastale nečinjenjem onih koji su bili dužni to učiniti“, odnosno kaže da „činjenica da je podređeni prekršio Konvencije ili njene protokole ne oslobađa njegovog nadređenog od kaznene ili disciplinske odgovornosti“, ako je znao ili mogao znati, odnosno ako nije poduzeo što je u njegovoj mogućnosti da podređene spriječi.

3.4. Zločini protiv čovječnosti

Za razliku od ratnih zločina i genocida, zločini protiv čovječnosti nisu kodificirani u konvencijama.³⁴ Oni su danas kodificirani u članku 7. Rimskog statuta koji ih definira kao zločine protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, koji su dio opsežnog ili sustavnog napada na bilo koje civilno stanovništvo, počinjeno sa znanjem o napadu, a bilo koji je od navedenih činova: 1. ubojstvo; 2. istrebljenje; 3. porobljavanje; 4. deportiranje ili prisilno premještanje stanovništva; 4. zatvaranje ili drugo ozbiljno oduzimanje fizičke slobode kršenjem temeljnih prava utvrđenih međunarodnim pravom; 5. mučenje; 6. silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja usporedive težine; 7. progon bilo koje identificirane skupine ili zajednice na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj (kako je definirano u stavku 3., muški i ženski spol), te na drugoj univerzalno priznatoj osnovi nedopušten prema pravilima međunarodnog prava koji je u vezi s bilo kojim činom navedenim u ovom stavku ili bilo kojim zločinom u nadležnosti ovog Suda; 8. prisilni nestanak osoba; 9. zločin apartheida; 10. druga nehumana djela slične prirode koja namjerno uzrokuju veliku patnju ili ozbiljne povrede tijelu ili mentalnom ili tjelesnom zdravlju.³⁵

U samoj definiciji imamo niz objektivnih elemenata. Prvi je da zločin mora biti dio opsežnog ili sustavnog napada. Pridjev „opsežan“ odnosi se na velike razmjere počinjenih djela

³⁴ DeGuzman M.M., *Crimes Against Humanity, Research Handbook on International Criminal Law*, in Brown, Bartram, ed., Edgar Elgar Publishing, 2011., str. 1.

³⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 33.

i velik broj žrtava, odnosno zločin je opsežan ako je počinjen u velikim razmjerima kad postoje kumulativni učinci, posljedice postignute nizom nehumanih činova ili kad postoji pojedinačni učinak, posljedica postignuta jednim nehumanim činom izvanrednih razmjera.³⁶ Pridjev „sustavan“ označava organiziranu prirodu činova nasilja i nevjerojatnost njihovog slučajnog pojavljivanja – obrasci činova zločina, tj. neslučajno redovito ponavljanje sličnog kriminalnog ponašanja, uobičajeni su izraz takve sustavne pojave.³⁷ Sustavni napadi provode se na temelju unaprijed stvorene politike ili plana, a time se isključuje mogućnost ubrajanja izoliranog ili nasumičnog napada u zločin protiv čovječnosti.³⁸ Što sve točno spada u napade sustavnog karaktera nalazimo u presudi protiv Tihomira Blaškića (IT-95-14-T) pred ICTY-em (3. ožujka 2000. godine) u paragrafu 203.: „Sistematski karakter odnosi se na četiri elementa koji se za potrebe ovog predmeta mogu formulirati na sljedeći način: 1. postojanje političkog cilja, odnosno plana u skladu s kojim se izvodi napad, ili ideologije u širem smislu te riječi, koji ide za tim da se uništi, progoni ili oslabi neka zajednica; 2. počinjenje kaznenog djela širokih razmjera protiv neke grupe civila ili ponavljano i stalno činjenje međusobno povezanih nečovječnih djela; 3. priprema i korištenje znatnih javnih ili privatnih resursa, bilo vojnih ili drugih; 4. umiješanost visokih političkih i/ili vojnih vlasti u definiranje i formuliranje osmišljenog plana.“

Drugi dio definicije jest da objekt zločina može biti bilo koje civilno stanovništvo („*any civilian population*“). Civilno stanovništvo kao glavni objekt napada osnovni je element ovog zločina, što se vidi i u samom nazivu „protiv čovječnosti“. Također se može utvrditi da žrtve zločina protiv čovječnosti nisu samo strani državljani (zaštićeni međunarodnim pravom oružanih sukoba), nego i vlastiti.³⁹

Naime, kroz neko vrijeme nije bilo sigurno mora li zločin protiv čovječnosti kao takav biti počinjen u vrijeme oružanog sukoba ili se on može počinuti nevezano za oružani sukob. U Statutu Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu definicija navedenog međunarodnog zločina govori kako zločin protiv čovječnosti može biti počinjen „*before or during the war*“, odnosno nije nužno da bude počinjen samo u vrijeme rata. Statut ICTY-a iz 1993.g. ipak u definiciji

³⁶ ICTY, The Prosecutor v. Blaškić, IT-95-14-T, *Trial Chamber Judgement*, 03. ožujka 2000., para. 206.. dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>

³⁷ ICTY, The Prosecutor v. Kunarac et al., IT-96-23/1-A, *Judgement*, 12. lipnja 2002., para. 429., dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>

³⁸ ICTR, The Prosecutor v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana, ICTR-95-1-T, *Judgement*, Pretresno vijeće, 21. maj 1999, para. 123. dostupno na: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01/MS17800R0000620215.PDF>

³⁹ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16.), str. 157.

navodi čine koji spadaju u zločine protiv čovječnosti s time da nadodaje „*when committed in armed conflict, whether international or internal in character*“, odnosno kad su ti zločini počinjeni u oružanom sukobu, bilo međunarodnog, bilo unutarnjeg karaktera.⁴⁰ No, vrlo ubrzo ICTY je u slučaju *Tadić* utvrdio da je danas „općeprihvaćeno pravilo međunarodnog običajnog prava da zločini protiv čovječnosti ne moraju biti vezani za međunarodni oružani sukob. Zapravo, kako tvrdi tužitelj, međunarodno običajno pravo ne zahtijeva nužno postojanje ikakvog sukoba. Stoga, zahtijevajući da zločini protiv čovječnosti budu počinjeni u unutarnjem ili međunarodnom oružanom sukobu, Vijeće sigurnosti u članku 5. Statuta uže je definiralo zločin nego što je to potrebno prema međunarodnom običajnom pravu“⁴¹ te je tako vremenom praksom izbacio potrebu za „oružanim sukobom“. Statut ICTR-a donesen 1994. godine ima skoro identičnu definiciju kao kasniji Rimski statut koja se bazira na raširenom i sustavnom napadu protiv civilnog stanovništva, ne spominjući vrijeme počinjenja zločina.

Actus reus ili radnje izvršenja zločina protiv čovječnosti jesu autonomna i samopostojeća kaznena djela koja kao takva mogu pravno i manifestacijski sama postojati, a nazivaju se i „djela u osnovi zločina“, „osnovna djela“, „oblici djela“ i sl. (engl. *base crimes*) i predstavljaju ona kaznena djela (npr. ubojstvo, silovanje, progon) koja, kada su izvršena u vrijeme raširenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo tvore zločin protiv čovječnosti.⁴² *Mens rea* subjektivni je element zločina protiv čovječnosti i „sadržana je u izravnom predumišljaju za počinjenje radnji izvršenja zločina protiv čovječnosti i u znanju ili svjesnosti širega konteksta u koji ulazi njegovo kazneno djelo“.⁴³ Budući da namjera, odnosno svjesnost proizlazi iz čovjekova subjektiviteta, „zahtijevanje znanja ili svjesnosti o ukupnome širokome ili sistematičnome napadu može prouzročiti teškoće koje se odnose na dokazivanje ovoga zločina“, a slične teškoće pronalazimo pri dokazivanju genocidne namjere počinitelja genocida.⁴⁴

U sklopu ovog međunarodnog zločina specifičan je zločin apartheida. Nakon antisemitističkih i ostalih diskriminatorskih incidenata diljem svijeta, Opća skupština UN-a donijela je rezoluciju kojom odlučno osuđuje „sve manifestacije i prakse rasne, vjerske i

⁴⁰ Za tekst Statuta ICTY-a vidi: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

⁴¹ ICTY, The Prosecutor v. Duško Tadić, (IT-94-1), *Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, para. 141., 02. listopada 1995., dostupno na <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>

⁴² Seizović Z., „Zločini protiv čovječnosti. Pojam, bitni elementi i oblici prema Statutu i praksi Haškog tribunala“, u: Seizović Z. (ur.), *Međunarodno javno pravo: zbirka eseja*, Univerzitet u Zenici, 2008., str. 163.

⁴³ Omerović E., Grande A., „Zločini protiv čovječnosti: ka zaštiti humanosti i ljudskoga dostojanstva“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 59, 2/2022, str. 431.

⁴⁴ *Ibid.*

nacionalne mržnje u političkim, ekonomskim, socijalnim, obrazovnim i kulturnim sferama društva“ kao kršenje Povelje UN-a i Opće deklaracije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama te poziva sve vlade da poduzmu potrebne mjere za njihovo sprječavanje.⁴⁵ Opća skupština UN-a usvojila je Međunarodnu konvenciju o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida 1973. godine. Članak 2. Konvencije definira zločin apartheida kao zločin u koji spada slična politika i praksa rasne segregacije i diskriminacije kao ona koja se provodi na jugu Afrike te se upotrebljava da označi nehumane postupke počinjene u cilju uspostavljanja i održavanja dominacije grupe osoba jedne rase nad grupom osoba druge rase i njihovog sustavnog ugnjetavanja⁴⁶, ujedno pojedinačno nabrajajući koji točno činovi s ciljem navedenim u općenitoj definiciji ulaze u navedeni zločin. Zločin apartheida slično je definirao i Rimski statut navodeći da je ono počinjeno „u kontekstu institucionaliziranog režima sustavnog ugnjetavanja i dominacije od strane jedne rasne skupine nad bilo kojom drugom rasnom skupinom i skupinama“ te da je potreban subjektivni element, odnosno „namjera za održavanje tog režima“.⁴⁷

3.5. Zločin agresije

Članak 5., stavak 2. Rimskog statuta predvidio je da će ICC biti stvarno nadležan i za zločin agresije nakon što u propisanom postupku izmjene i dopune (čl. 121.), odnosno Revizije statuta (čl. 123.) budu ustanovljena njegova obilježja i određene pretpostavke za njihovu primjenu.⁴⁸ Na konferenciji za izmjene i dopune Statuta koja je sazvana u Kampali 2010. godine od strane Glavnog tajnika UN-a kao depozitara Rimskog Statuta prihvaćena je dopuna koja u novom članku *8bis* Statuta sadrži definiciju zločina agresije i pretpostavke za sudbenost ICC-a nad tim zločinom te su na istoj konferenciji zaključili su da će se nova inkriminacija početi primjenjivati tek nakon što kvalificirana većina država članica Statuta tako odluči nakon 1. siječnja 2017. godine.⁴⁹

Naime, zločin agresije u Rimskom statutu u članku *8bis* definiran je kao „planiranje, pripremanje, pozivanje na ili izvršenje zločina od strane osobe koja je u poziciji da učinkovito

⁴⁵ Rezolucija Opće skupštine UN-a, A/Res/1510 (XV), 12. prosinca 1960., dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/84/PDF/NR015284.pdf?OpenElement>

⁴⁶ Zakon o ratifikaciji Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida, *Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 14/75

⁴⁷ Vidi: *supra*, uz bilj. 33.

⁴⁸ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 91.

⁴⁹ *Ibid.*

kontrolira ili upravlja političkim ili vojnim snagama države, odnosno čin agresije, koji po svom karakteru, težini i opsegu, predstavlja očiglednu povredu Povelje UN-a.“⁵⁰ U stavku 2. istog članka definira se čin agresije kao „korištenje oružane sile od strane jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke neovisnosti druge države ili na bilo koji način koji nije u skladu s Poveljom UN-a.“ Također je navedeno kako će se kvalificirati kao zločin agresije bilo koja od sljedećih radnji, bez obzira na deklaraciju rata, u skladu s rezolucijom Opće skupštine Ujedinjenih naroda 3314 (XXIX) od 14. prosinca 1974. godine: „a) invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritorij druge države ili bilo koja vojna okupacija koliko god privremena, proizašla iz takve invazije ili napada, ili pripojenje cijelog ili dijela teritorija druge države uporabom sile; b) bombardiranje teritorija jedne države od strane oružanih snaga druge države, ili uporaba bilo kojeg oružja protiv teritorija druge države; c) blokada obale ili luka jedne države od strane oružanih snaga druge države; d) napad oružanih snaga jedne države na kopnene, pomorske ili zračne snage, ili pomorsku i zračnu flotu druge države; e) upotreba oružanih snaga jedne države koje se nalaze na teritoriju druge države uz pristanak države primateljice, protivno uvjetima utvrđenim sporazumom ili bilo kakvo produljenje njihove prisutnosti na tom teritoriju nakon prestanka sporazuma; f) postupak jedne države kojim dopušta da njen teritorij, koji je stavila na raspolaganje drugoj državi, ta druga država uporabi za izvršenje čina agresije protiv neke treće države; g) upućivanje od strane ili u ime jedne države naoružanih bandi, skupina, paravojnih snaga ili plaćenika koji izvode oružane akcije protiv druge države koje po svojoj težini odgovaraju prethodno navedenim činima, ili njezino značajno sudjelovanje u takvim akcijama.“

Što se tiče pokretanja postupka u slučaju sumnje da je počinjen zločin agresije, u izvješću ICC-a iz 2010. godine stoji kako se postupak pred Sudom pokreće zahtjevom Vijeća sigurnosti na temelju Glave VII. Povelje UN-a (bez obzira odnosi li se on na države stranke Statuta ili ostale).⁵¹ Osim toga, u paragrafu 14. Izvješća nalazi se kako može postupak, odnosno istragu samoinicijativno (*proprio motu*) ili na prijavu države stranke Statuta pokrenuti i Tužitelj, ali se postupak neće moći započeti bez odobrenja predraspravnog vijeća Suda.⁵² No, postupak se neće provesti glede zločina agresije počinjenog na području države koja nije stranka Statuta

⁵⁰ Vidi: *supra*, uz bilj. 33.

⁵¹ Krapac, *op. cit.* (bilj.16), str. 92.

⁵² ICC, *Report of the International Criminal Court to the Sixty-fifth Session of the UN General Assembly*, UNGAOR, Doc A/65/313, August 19th, 2010., para. 13, 14., dostupno na: <https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/NR/rdonlyres/EA7DF985-4549-40EF-A0DC-814BE440655C/282599/ICC6RepEng.pdf>

ili od njezina državljana ili glede države koja jest stranka Statuta, ali je dala izjavu kako ne prihvaća sudbenost ICC-a za zločin agresije.⁵³

4. MEĐUNARODNI KAZNENI SUDOVI

4.1. Pojam međunarodnog kaznenog suda

„U teoriji međunarodnog kaznenog prava ne postoji standardna definicija pojma međunarodnog (kaznenog) suda kao tijela koje meritorno odlučuje o primjeni sankcija međunarodnog kaznenog prava u konkretnom slučaju, iako ti sudovi (tribunali) danas predstavljaju supranacionalna institucionalna sredstva u rukama međunarodne zajednice koja ih koristi u svojoj politici očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti.“⁵⁴ Za potrebe ovog rada, „međunarodni kazneni sud“ ili „tribunal“ sudbeno je tijelo koje izriče kazne počiniteljima kaznenih djela određenih međunarodnim kaznenim pravom.⁵⁵

Međunarodni kazneni sudovi dijele se na tri vrste: 1. *ad hoc* međunarodni kazneni sudovi UN-a osnovani na temelju Glave VII. Povelje UN-a (ICTY i ICTR); 2. stalni Međunarodni kazneni sud; 3. internacionalizirani ili mješoviti kazneni sudovi osnovani na temelju sporazuma UN-a i određene države članice (hibridni sudovi). U potonju skupinu spadaju Specijalni sud za Sjevernu Sjevernu Leone, Izvanredna sudska vijeća u sudovima Kambodže, Posebna vijeća za teške zločine u Istočnom Timoru i „Vijeća R64“ za Kosovo, te Odjel za ratne zločine Suda Bosne i Hercegovine i Specijalni sud za Libanon.⁵⁶ No, u ovom radu naglasak je na prve dvije vrste sudova.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Krapac, D., „Međunarodni kazneni sudovi“, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti*, br. 510/48, 2011., str. 165.-166.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*, str. 176.-192.

4.2. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY)

4.2.1. Osnivanje

Kao posljedica tadašnjih zbivanja na području bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije osnovan je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju 1993. godine od strane Vijeća sigurnosti na temelju Glave VII. Povelje UN-a („*acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations*“)⁵⁷ sa sjedištem u Haagu, u Nizozemskoj. Napadi tadašnje JNA (Jugoslavenske narodne armije), srpske paravojne snage i naoružanih pojedinaca protiv demokratske i legitimno izabrane vlasti, ponajprije u Sloveniji i Hrvatskoj 1991., a kasnije i u Bosni i Hercegovini 1992., popraćeni su brutalnostima nezapamćenim u Europi od Drugog svjetskog rata⁵⁸ te su doveli do odluke međunarodne zajednice da osnuje prvi pravi *ad hoc* međunarodni kazneni sud u povijesti. Vijeće sigurnosti osnovalo ga je Rezolucijom 827 25. svibnja 1993. godine kojom „odlučuje osnovati međunarodni tribunal s jedinom svrhom kaznenog progona osoba odgovornih za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije između 1. siječnja 1991. godine i datuma koje će odrediti Vijeće sigurnosti nakon ponovne uspostave mira i u tu svrhu usvojiti Statut Suda“.⁵⁹ Naime, valja istaknuti kako je ovo prvi pravi međunarodni sud kao organ čitave međunarodne zajednice, dok su nürnberški i tokijski sudovi bili organi pojedinih pobjedničkih država.⁶⁰

4.2.2. Nadležnost

Prema Statutu Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju ⁶¹ pod njegovu stvarnu nadležnost (*ratione materiae*) potpadaju: 1. teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949.; 2. kršenja zakona ili običaja rata; 3. genocid; i 4. zločini protiv čovječnosti. Važno je nadodati kako u slučaju kršenja zakona ili običaja rata nije važno jesu li ta kršenja počinjena u međunarodnom ili nemeđunarodnom (unutarnjem) oružanom sukobu („*it does not matter whether the "serious violation" has occurred within the context of an international or an*

⁵⁷ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, S/Res/827, adopted by the Security Council at its 3217th meeting on 25 May 1993, str. 2., dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

⁵⁸ Degan, V. Đ, Pavišić, B., *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2005., str. 399.

⁵⁹ Vidi: *supra*, uz bilj. 57.

⁶⁰ Cassese, A., *International Law*, 2. izd., Oxford University Press, 2005., str. 454.

⁶¹ Vidi: *supra*, uz bilj. 40.

internal armed conflict“).⁶² Uz to, vidimo da u njegovu nadležnost ne spada zločin protiv mira, odnosno zločin agresije. Prema članku 6. Statuta, Sud je nadležan suditi samo fizičkim osobama (*ratione personae*), dakle ne i državama. Dalje, u članku 8. navodi se kako se mjesna nadležnost Suda (*ratione loci*) proteže na čitavo područje bivše SFRJ, uključujući njenu kopnenu površinu, zračni prostor i njene teritorijalne vode. U istom članku nalazi se i vremenska nadležnost Suda (*ratione temporis*), odnosno da se ona proteže na zločine od 1. siječnja 1991. godine (pa prema Rezoluciji 827, do datuma koji Vijeće sigurnost odredi nakon uspostave mira).

Bitno je spomenuti da se u članku 7. ističe postojanje osobne kaznene odgovornosti (engl. *individual criminal responsibility*) fizičke osobe te da svojstvo službenog položaja osobe, kao šefa države, vlade ili kao odgovornog državnog dužnosnika neće takvu osobu osloboditi niti će služiti za ublažavanje kaznene odgovornosti. Nadalje, javlja se i zapovjedna odgovornost nadređenog u stavku 3. istog članka koji navodi kako „činjenica da je podređeni počinio kakvo djelo iz članka 2. do 5. Statuta ne oslobađa njegovog nadređenog kaznene odgovornosti ako je znao ili imao razloga znati da se podređeni spremao počiniti takva djela ili ih je već počinio, a nadređeni nije poduzeo potrebne mjere za sprječavanje takvih djela ili za kažnjavanje njihovih počinitelja.“ S druge strane, ni činjenica da je „optuženi postupao po nalogu nadređenog ili Vlade neće ga osloboditi kaznene odgovornosti, no može se uzeti u obzir za ublažavanje kazne ako Sud utvrdi da to zahtijeva pravda“ (čl. 7., st. 4.).

Što se tiče ICTY-a i nacionalnih sudova, Statut u 9. članku propisuje da će oboje imati istovremenu nadležnost nad navedenim zločinima, no da će ICTY imati primarnu nadležnost, odnosno primat nad nacionalnim sudovima, što znači da ICTY može u bilo kojoj fazi postupka „od nacionalnog suda službeno zatražiti da mu prepusti slučaj skladu sa Statutom i Pravilima o postupku i dokazima Suda.“

Jedna zanimljivost kod suđenja ICTY-a je posebnost načela koji se nalazi u članku 10. Statuta – *non-bis-in-idem*. Naime, stavak 1. navedenog članka kaže kako se „nikome ne smije suditi pred nacionalnim sudom za teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava ako im se već za isto sudilo pred Međunarodnim kaznenim sudom za područje bivše Jugoslavije.“ No, u slučaju da je obrnuto, odnosno ako se za iste teške povrede međunarodnog humanitarnog prava već sudilo pred nacionalnim sudom (čl. 10., st. 2.) može se naknadno suditi pred ICTY-em, samo ako: „a) djelo za koje je osobi suđeno okarakterizirano je kao obično kazneno djelo“ ili b) nacionalan postupak nije bio nepristran i neovisan, odnosno postupak je bio osmišljen da zaštiti optuženog od međunarodne kaznene odgovornosti ili slučaj nije revno procesuiran.“

⁶² Vidi: *supra*, uz bilj. 41, para. 94.

4.2.3. Ustrojstvo

ICTY osnovan je sa sjedištem u Haagu, u Nizozemskoj te ima tri glavna organa: a) tri raspravna vijeća (engl. *chambers*) i jedno žalbeno vijeće; b) Ured Tužitelja, na čelu s Tužiteljem (engl. *prosecutor*) i potrebnim brojem kvalificiranog osoblja; c) Tajništvo (engl. *registry*), na čelu s Tajnikom (engl. *registar*).⁶³ Raspravna vijeća sastoje se od troje stalnih i do šest povremenih, *ad litem* sudaca, te odlučuju u sastavu od troje sudaca, a žalbeno vijeće sastoji se od sedam sudaca, a odlučuje u sastavu od pet sudaca.⁶⁴ Šesnaestorica stalnih sudaca izabire predsjednika Suda (prvi je bio sudac Antonio Cassese), koji nadzire rad Tajništva te kod odluka načelnog značaja savjetuje se s drugim članovima Kolegija Suda (franc. *bureau*) u pogledu usklađivanja sudske prakse, a prema Pravilu 23 Pravilnika o postupku i dokazima Kolegij čine predsjedništvo suda (predsjednik i zamjenik predsjednika suda) te predsjednici vijeća.⁶⁵

Stalni i *ad litem* suci ICTY-a moraju biti osobe visokih moralnih kvaliteta, nepristranosti i poštenja koji posjeduju kvalifikacije potrebne u njihovim zemljama za imenovanje najviše pravosudne funkcije. Također su osobe koje imaju iskustvo i znanja u području kaznenog i međunarodnog prava, uključujući međunarodno humanitarno pravo i ljudska prava, a bira ih Opća skupština UN-a s kandidacijske liste koju joj dostavlja Vijeće sigurnosti.⁶⁶

4.2.4. Sudska praksa ICTY-a

ICTY donio je prvu presudu 29. studenog 1996. godine u slučaju *Erdemović* u kojem je osuđenik priznao krivnju za počinjenje ubojstva kao zločina protiv čovječnosti, a posljednju istog datuma 2017. godine u slučaju *Prlić et al.*⁶⁷ Prvi slučaj koji je dospio na suđenje bio je slučaj *Tadić*, ali prva osoba protiv koje je podignuta optužnica pred ovim Sudom bio je Dragan Nikolić, 04. studenog 1994. godine. Dragan Nikolić izjasnio se krivim 4. rujna 2003. godine po trećoj izmijenjenoj optužnici koja ga je, *inter alia*, teretila za individualnu kaznenu odgovornost za počinjenje ubojstva (točka 2.), pomaganje i poticanje silovanja (točka 3.) i počinjenje

⁶³ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 68.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Vidi: *supra*, uz bilj. 61, čl. 13. i 13bis

⁶⁷ Spisak presuda dostupan na: <https://www.icty.org/bcs/cases/spisak-presuda>

mučenja (točka 4.) kao zločina protiv čovječnosti.⁶⁸ Sud je donio osuđujuću presudu 18. prosinca 2003. godine kojom smatra Nikolića krivim, uz navedene tri točke, i za točku 1. optužnice, odnosno za progon kao zločin protiv čovječnosti, te ga osudio na kaznu od 23 godine zatvora, koju je kasnije povodom žalbe obrane smanjio na 20 godina zatvora.⁶⁹

Sud je tijekom svog djelovanja optužio 161 osobu za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije, od kojih je osudio 91 osobu, 18 ih je oslobođeno optužbe (npr. Ante Gotovina i Mladen Markač⁷⁰), 13 predmeta je ustupljeno nacionalnim sudovima prema članku 11*bis* Statuta, a protiv 37 optuženih optužnice su povučene ili su osobe umrle tijekom postupka (npr. bivši predsjednik Srbije Slobodan Milošević). Jedina moguća kazna koju je mogao izreći Sud jest kazna zatvora, a kazne su se kretale od dvije godine (npr. Amir Kubura⁷¹ i Naser Orić⁷²) do doživotnog zatvora (npr. Ratko Mladić⁷³, Stanislav Galić⁷⁴ i Milomir Stakić⁷⁵). „Isključena je, dakle, mogućnost izricanja bilo kojeg drugog oblika kaznenih sankcija (smrtna kazna, prisilni rad, novčane kazne...)“.⁷⁶

Slučaj *Tadić* prvi je i jedan od temeljnih slučajeva na kojem počiva praksa ovog Suda ali i praksa vezana za individualnu kaznenu odgovornost po međunarodnom pravu općenito. Tako smo spomenuli već da se u ovom slučaju Sud bavio pitanjem konkretnijeg definiranja zločina protiv čovječnosti u Odluci po interlokutornoj žalbi na nadležnost, u kojoj ustanovljuje kako je općeprihvaćeno pravilo međunarodnog običajnog prava da za počinjenje zločina protiv čovječnosti nije uvjet postojanje nekog oružanog sukoba (bilo međunarodnog, bilo nemeđunarodnog). U presudi u istom predmetu Sud ponavlja izbacivanje uvjeta „oružanog sukoba“ i dodaje kako je postojanje „opsežnog ili sustavnog“ napada uperenog protiv civilnog stanovništva preduvjet za njegovo počinjenje: „Mada je ovo pitanje bilo predmet opsežnih

⁶⁸ ICTY, *Third Amended Indictment*, The Prosecutor v. Dragan Nikolić, IT-94-2, 31. listopada 2003., dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/dragan_nikolic/ind/en/nik-3ai031031e.pdf

⁶⁹ ICTY, Prosecutor v. Dragan Nikolić, IT-94-2, *Presuda pretresnog vijeća*, 18. prosinca 2003., dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/dragan_nikolic/tjug/bcs/031218.pdf

⁷⁰ ICTY, Prosecutor v. Gotovina and Markač, IT-06-90-A, *Presuda žalbenog vijeća*, 16. studenog 2012., dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/bcs/121116.pdf>

⁷¹ ICTY, Prosecutor v. Hadžihasanović and Kubura, *Presuda žalbenog vijeća*, IT-01-47, 22. travnja 2008, dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/acjug/bcs/080422.pdf

⁷² ICTY, Prosecutor v. Orić, IT-03-68, 30. lipnja 2006, *Presuda pretresnog vijeća*, dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/oric/tjug/bcs/ori-jud060630b.pdf>

⁷³ ICTY, Prosecutor v. Mladić, IT-09-92, 22. studenog 2017., *Judgement*, dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/mladic/tjug/en/171122-1of5_1.pdf

⁷⁴ ICTY, Prosecutor v. Galić, IT-98-29, 30. studenog 2006., *Presuda žalbenog vijeća*, dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/bcs/gal-acjudg061130.pdf>

⁷⁵ ICTY, Prosecutor v. Stakić, IT-97-24, 22. ožujka 2006., *Presuda žalbenog vijeća*, dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/stakic/acjug/bcs/060322.pdf>

⁷⁶ ICTY, Prosecutor v. Erdemović, IT-96-22-T, 29. studenog 1996., *Presuda pretresnog vijeća*, para. 25., dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/tjug/bcs/erd-ts961129b.pdf>

rasprava, sada je ustaljeno da uvjet da djela budu usmjerena protiv civilnog “stanovništva” može biti ispunjen ako se djela događaju bilo na rasprostranjenoj osnovi ili na sistematski način. Bilo koje od ova dva je dovoljno da se isključe izolirana ili nasumična djela. Izvještaj Glavnog tajnika utvrđuje da se zločini protiv čovječnosti „odnose na nečovječna djela vrlo ozbiljne prirode počinjena kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv bilo kojeg civilnog stanovništva“.⁷⁷

Također, na pitanje je li uvjet opsežnog i sustavnog napada kumulativnog ili alternativnog karaktera, Sud u presudi *Prosecutor v. Blaškić* navodi: „Uvjeti opsežnosti i sustavnosti nisu nužno kumulativni. Kao što su potvrdila Vijeća I i II ICTY-a i ICTR-a u predmetima *Mrkšić, Radić, Šljivančanin, Tadić, Akayesu* i *Kayishema* i *Ruzindana*, te kao što je očito iz Izvještaja Glavnog tajnika, Statuta stalnog Međunarodnog kaznenog suda i radova Komisije za međunarodno pravo, da bi se nečovječna djela mogla kvalificirati kao zločin protiv čovječnosti, dovoljno je da bude ispunjen jedan od tih uvjeta.“⁷⁸

Što se tiče postojanja motiva i postojanja posebne namjere (*dolus specialis*), Sud je u predmetu *Jelišić* utvrdio nužnost diferencijacije ova dva pojma. Naime, „osobni motiv počinitelja zločina genocida može, na primjer, biti ostvarivanje osobne ekonomske dobiti ili političke koristi ili nekog oblika moći. Postojanje osobnog motiva ne sprječava počinitelja da ima i specifičnu namjeru da počini genocid.“⁷⁹ Također, u presudi žalbenog vijeća u predmetu *Tadić* Sud je potvrdio nevažnost motiva u kaznenom pravu, s tim da pobuda postaje relevantna u trenutku izricanja kazne, u smislu ublažavanja ili otežavanja iste.⁸⁰

Presude u slučajevima *Kunarac et al.* i *Furundžija*, uz slučaj *Akayesu* pred ICTR-em koji ćemo proći malo kasnije u radu, jedne su od najbitnijih za definiranje zločina silovanja kao međunarodnog zločina. „Statut u članku 5. eksplicitno spominje silovanje kao zločin protiv čovječnosti u nadležnosti Suda, a jasno je utvrđena i sudska nadležnost da se pokrene postupak za silovanje kao povredu osobnog dostojanstva, u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja u skladu sa člankom 3. Statuta i na osnovu zajedničkog članka 3. Ženevskih konvencija iz 1949. godine.“⁸¹ U slučaju *Furundžija*, počinitelja Antu Furundžiju, lokalnog zapovjednika HVO-a teretilo se i na kraju osudilo kao supočinitelja mučenja i kao poticatelja i pomagatelja u

⁷⁷ ICTY, *Prosecutor v. Duško Tadić*, IT-94-1-T, *Presuda pretresnog vijeća*, 07. svibnja. 1997., para. 646.

⁷⁸ Vidi: *supra*, uz bilj. 36, para. 207.

⁷⁹ ICTY, *Prosecutor v. Jelišić*, IT-95-10, *Presuda žalbenog vijeća*, 05. srpnja 2001., dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/jelusic/acjug/bcs/010705.pdf>

⁸⁰ ICTY, *Prosecutor v. Tadić*, IT-94-1, *Presuda žalbenog vijeća*, 15. srpnja 1999., para. 268., 269. dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/bcs/990715.pdf>

⁸¹ ICTY, *Prosecutor v. Kunarac et al.*, *Presuda pretresnog vijeća*, IT-96-23-T& IT-96-23/1-T, 22. veljače 2001., para. 436., dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/bcs/kun-010222b.pdf>

počinjenju grube povrede osobnog dostojanstva, uključujući silovanja. Sud je tada silovanje definirao uključujući dva bitna objektivna elementa: 1. seksualna penetracija žrtve, bez obzira koliko neznatna (vaginalna, oralna ili analna) te 2. upotreba prinude ili sile ili pod prijetnjom sile protiv žrtve ili treće osobe.⁸² U predmetu *Kunarac et al.* Dragoljub Kunarac, Radimir Kovač i Zoran Vuković bosanski su Srbi koje se teretilo i optužilo za silovanje kao zločin protiv čovječnosti i kao povredu pravila i običaja ratovanja. U njihovom suđenju Sud je proširio bitne objektivne elemente za silovanje, odnosno umjesto potrebne upotrebe prinude ili sile ili prijetnje odredio je da je dovoljno da je prisutan izostanak pristanka žrtve. U presudi vijeća Sud je, dakle, zaključio da su pretpostavke silovanja 1. seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna (vaginalna, oralna ili analna) te da je ona 2. počinjena bez pristanka žrtve, i nadodao da „pristanak za tu svrhu mora biti dan dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje, procijenjen na osnovu konteksta postojećih okolnosti“ te da je *mens rea* u ovom slučaju „namjera da se postigne ta seksualna penetracija i znanje da se to događa bez pristanka žrtve.“⁸³

ICTY prvi je sud osnovan na temelju Glave VII. Povelje UN-a te je svojom praksom neizmjerljivo doprinio razvoju međunarodnog kaznenog prava. No, jedna od većih zamjerki jest da Statutom nije propisan institut odštete nezakonito uhićenim osobama, presudom oslobođenim osobama niti osobama koje su u pritvoru provele duže vremena nego im je izrečena kazna. Navedeno predstavlja svojevrsno kršenje (ljudskog) prava na naknadu štete, priznatog kao takvog općim međunarodnim pravom.⁸⁴

4.3. Međunarodni kazneni sud za Ruandu (ICTR)

4.3.1. Osnivanje

Međunarodni kazneni sud za Ruandu sljedeći je međunarodni sud osnovan 8. rujna 1994. godine od strane Vijeća sigurnosti Rezolucijom 955 povodom izvješća o masakrima na području Ruande kako bi se kazneno progonilo počinitelje genocida, zločina protiv čovječnosti i teških povreda članka 3. Ženevskih konvencija i Drugog dopunskog protokola. Sjedište Suda ustanovljeno je u Arushi, u Tanzaniji. Sličnosti s osnivanjem ICTY-a bile su velike, počevši od priprema za donošenje odluke o osnivanju, kojoj su prethodila izvješća o stanju u toj državi, pa

⁸² ICTY, *Prosecutor v. Furundžija, Presuda pretresnog vijeća*, IT-95-17/1-T, 10. prosinca 1998., para. 185., dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/bcs/fur-tj981210b.pdf>

⁸³ Vidi: *supra*, uz bilj. 81, para. 460.

⁸⁴ Degan, Pavišić, *op. cit.* (bilj. 52), str. 413.

do osnivačke rezolucije popraćene Statutom Suda čiji su nacrt izradile članice Vijeća sigurnosti UN-a – među kojima je u to vrijeme kao nestalna članica bila i sama Ruanda.⁸⁵

4.3.2. Nadležnost

U članku 1. i 7. Statuta Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu⁸⁶ određeno je kako je Sud nadležan za kazneni progon „osoba odgovornih za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na području Ruande te za progon državljana Ruande koji su počinili ista kršenja na područjima susjednih država“ (*ratione loci*), uključujući, dakle, kopnenu površinu, zračni prostor i teritorijalne vode, te za „kršenja počinjena u razdoblju od 1. siječnja 1994. godine do 31. prosinca 1994. godine“ (*ratione temporis*) u skladu sa Statutom.

Kada se osvrćemo na stvarnu nadležnost (*ratione materiae*), možemo primijetiti nekoliko razlika u odnosu na Statut ICTY-a. Iako je Sud u Ruandi prema Statutu stvarno nadležan za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, njegova je definicija zločina protiv čovječnosti gotovo identična definiciji iz kasnijeg Rimskog statuta, a ne onoj iz Statuta svog suvremenika. U Statutu ICTY-a traži se počinjenje tog zločina u sklopu oružanog sukoba (naveli smo ranije kako se praksom ICTY-a razvilo drugačije), a u članku 3. Statuta ICTR-a odmah je naglasak na „sustavnom ili opširnom napadu“, s time da se spominje i dodatni uvjet diskriminacije objekta napada („*widespread or systematic attack against any civilian population on national, political, ethnic, racial or religious grounds*“). Što se tiče ratnih zločina, sudbenost ICTR-a ograničena je na one koje su počinjeni u nemeđunarodnim oružanim sukobima (čl. 4. Statuta), odnosno na kršenja zajedničkog članka 3. Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata iz 1949. g. i Dopunskog protokola II. (Dopunski protokol o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba) iz 1977. godine.

Svakako, Sud sudi samo fizičkim osobama (*ratione personae*) te kad se dotaknemo individualne kaznene odgovornosti u članku 6. Statuta, Statut nastavlja korakom Statuta ICTY-a (osobna odgovornost i odgovornost zapovjednika). Također postoji i istovremena sudbenost Suda i nacionalnih sudova za navedene zločine, s time da postoji primat ICTR-a nad sudbenosti nacionalnih sudova, odnosno on može u bilo kojoj fazi postupka „službeno zatražiti od

⁸⁵ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 74.

⁸⁶ Za tekst Statuta ICTR-a vidi: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf

nacionalnih sudova da odgode svoje nadležnosti u skladu s njegovim Statutom i Poslovnikom o radu i dokazima ICTR-a“ (čl. 8. Statuta).

4.3.3. Ustrojstvo

Sjedište Suda je u Arushi, Tanzaniji, te ima urede u Kigaliju, u Ruandi. Isto kao suci ICTY-a, suci ICTR-a ovlašteni su autonomno regulirati vođenje postupka, dokazivanje i poslovanje Suda.⁸⁷ Sud ima trodijelnu strukturu od triju raspravnih vijeća jednakog sastava i funkcionalne nadležnosti kao što imaju raspravna vijeća ICTY-a, a žalbeno vijeće mu je čak zajedničko s ICTY-em (u Haagu).⁸⁸ U početku je isti tužitelj postupao i pred ICTY-em i pred ICTR-om, ali je od 2003. ICTR dobio svoj Ured Tužitelja koji je zadužen za provođenje istrage i progona počinitelja te je samostalan organ Suda koji ne smije tražiti niti dobivati instrukcije u izvršenju svoje funkcije niti od neke vlade niti od drugog izvora. Također, ICTR ima i Tajništvo slične strukture i funkcije kao ICTY.⁸⁹

Osim osnovanog međunarodnog Suda od strane UN-a, rješenje ruandske vlade na ogroman broj genocida i ostalih zločina počinjenih diljem države 1994. godine bilo je i osnivanje Gacaca sudova kao oblik nacionalnog mehanizma za ostvarivanje tranzicijske pravde („*transitional justice*“).⁹⁰ Gacaca sudovi bili su nacionalni sudovi inspirirani tradicionalnim afričkim metodama rješavanja sporova (*gacaca*) koje su navodno postojale još od 13. stoljeća, a 2001. godine donesen je organski zakon kojim se uz postojeće redovno domaće sudstvo implementirao i novi sustav modernih sudova (*inkiko gacaca*). Na temelju ovog zakona osnovano je oko 11,000 Gacaca sudova, a izabrano preko 254,000 sudaca (*inyangamugayo*).⁹¹ Primarni cilj ove reforme bio je rasterećenje redovnog domaćeg sudstva i ICTR-a, što učinkovitije sankcioniranje počinitelja zločina te približavanje mogućnosti sudjelovanja u suđenju i saslušanju mnogobrojnih žrtava, ali i s druge strane, pomoć pri reintegraciji počinitelja zločina u njihove zajednice te stvaranje osnove za reparacijski plan.⁹²

Zanimljivost je i da je 1996. godine osnovan Pritvorski centar Ujedinjenih naroda (*United Nations Detention Facility*, UNDF) pod nadležnošću Međunarodnog kaznenog suda u

⁸⁷ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 74.

⁸⁸ *Ibid.*, str. 75.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Bornkamm, P. C., *Rwanda's Gacaca Courts – Between Retribution and Reparation*, Oxford University Press, 2012., str. 2.

⁹¹ *Ibid.*, str. 32.-37.

⁹² *Ibid.*, str. 1.-2.

Ruandi. Zapravo, on je namjenski izgrađen u sklopu kompleksa tanzanijskog kaznenopopratnog centra u Arushi. To je prvi put u povijesti da je neko tijelo UN-a osnovalo i rukovodilo namjenskim pritvorskim objektom.⁹³

4.3.4. Sudska praksa ICTR-a

Otkako je počeo s radom 1995. godine, ICTR optužio je 93 osobe za teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava počinjeno na području Ruande 1994. godine, od kojih je između ostalog 62 osuđeno, a 14 oslobođeno optužbi (među optuženima su visoki vojni i vladini dužnosnici, političari, poslovni ljudi kao i vjerski, milicijski i medijski vođe).⁹⁴ Sa svojim seestrinskim međunarodnim tribunalom, ICTR odigrao je pionirsku ulogu u uspostavi međunarodnog kaznenog prava stvarajući značajan korpus sudske prakse, posebno o genocidu, no i o zločinima protiv čovječnosti te ratnim zločinima, kao i o oblicima osobne, pojedinačne odgovornosti i odgovornosti nadređenog, zapovjedne odgovornosti.⁹⁵

ICTR jest prvi međunarodni sud ikada koji je donio presudu protiv fizičke osobe krive za počinjenje genocida. Naime, 2. rujna 1998. godine sudsko je vijeće proglasilo Jean-Paula Akayesu, bivšeg gradonačelnika općine Tabe, krivim za genocid, te je s time ICTR postao i prvi međunarodni sud koji je protumačio definiciju genocida iznesenu u Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine.⁹⁶ Slučaj *Akayesu* bio je prvi slučaj pred ovim sudom, a Jean-Paul je osim za genocid osuđen i za zločine protiv čovječnosti i za kršenja članka 3. Ženevskih konvencija i II. Dopunskog protokola. U istom slučaju, u istoj presudi, ICTR je također prvi put definirao zločin silovanja u međunarodnom kaznenom pravu kao sredstvo počinjenja genocida⁹⁷: „Uzimajući navedeno u obzir, Vijeću se jasno čini da djela silovanja i seksualnog nasilja, kao i druga djela teških tjelesnih i duševnih ozljeda počinjena prema Tutsima (*actus reus*) odražavaju odlučnost da Tutsi žene pate te da se osakate, čak i ubiju, odnosno namjeru da se uništi Tutsi skupina kao takva, nanoseći pritom akutnu patnju ostalima iz skupine (*mens rea*).“⁹⁸

⁹³ Tekst dostupan na: <https://www.irmct.org/bcs/o-mehanizmu/funkcije/pritvor-mrmks/pritvorski-objekat-ujedinjenih-nacija>

⁹⁴ Tekst dostupan na: <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Tekst dostupan na: <https://unictr.irmct.org/en/ictr-milestones>

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Vidi: *supra*, uz bilj. 27, para. 733.

Bivši premijer privremene vlade Ruande Jean Kambanda priznao je krivnju za genocid. Bio je to prvi put da je optužena osoba preuzela odgovornost za genocid, udruživanje za počinjenje genocida i zločine protiv čovječnosti, te prvi put nakon Nürnberga da je međunarodni sud donio presudu protiv bivšeg šefa države.⁹⁹ Izrečena mu je kazna doživotnog zatvora.¹⁰⁰

Pred ICTR-om osuđena je i prva žena za počinjenje genocida. Pauline Nyiramasuhuko, u slučaju *Nyiramasuhuko et al.* (ICTR-98-42), sudjelovala je kao član privremene vlade na mnogim sastancima na kojim se raspravljalo o masakru Tutsija i u donošenju odluka koje su pokrenule niz masakra u prefekturi Butare, te ju je Vijeće, utvrdivši i genocidnu namjeru, osudilo na doživotni zatvor.¹⁰¹

4.4. Međunarodni kazneni sud (ICC)

4.4.1. Osnivanje

Međunarodni kazneni sud (engl. *International Criminal Court*) osnovan je Rimskim statutom, međunarodnim ugovorom koji je usvojen na diplomatskoj konferenciji u Rimu 17. srpnja 1998., a stupio na snagu 1. srpnja 2002. godine. Već je prihvaćanjem Konvencije o genocidu iz 1948. godine Opća skupština UN-a Rezolucijom 260 (III) B povjerila Komisiji za međunarodno pravo (engl. *International Law Commission*) izradu studije o mogućnosti osnivanje jednog međunarodnog suda za genocid, predviđenog u članku 6. Konvencije, ali se rasprava o nacrtu njegova statuta odgodila do okončanja rasprave o nacrtu kodeksa o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva, odnosno definiranja pojma „agresije“.¹⁰² Uz to, postojale su nesuglasnosti oko toga treba li za zločine genocida suditi Međunarodni sud ili treba osnovati neki stalni međunarodni kazneni sud te se tako odužila provedba ideje osnivanja samostalnog kaznenog sudstva.

⁹⁹ Vidi: *supra*, uz bilj. 96.

¹⁰⁰ ICTR, Prosecutor v. Kambanda, ICTR-97-23-S, *Judgement and Sentence*, 04. rujna 1998., dostupno na: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-97-23/MS13781R0000529816.PDF>

¹⁰¹ ICTR, Prosecutor v. Nyiramasuhuko et al., ICTR-98-42, *Summary of Judgement and Sentence*, 24. lipnja 2011. para. 7., dostupno na: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-98-42/MS19005R0000564313.PDF>
<https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-98-42/MS19005R0000564313.PDF>

¹⁰² Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 86.

Tek je slučajno 1989. godine na sjednici Opće skupštine, na kojoj se raspravljalo o suzbijanju zlouporabe opojnih droga te sprječavanju prometa opojnih droga na međunarodnoj razini, došlo do pojačane aktivnosti i ponovne zanimacije za osnivanje takvog suda.¹⁰³ Opća je skupština 1994. osnovala *ad hoc* pripremni odbor za osnivanje jednog međunarodnog kaznenog suda, tzv. *PrepCom* koji je pripremao održavanje već spomenute diplomatske konferencije u Rimu. Na toj konferenciji sudjelovala je 161 država putem svojih predstavnika, nekoliko stotina nevladinih organizacija te 33 međuvladine organizacije, a većinom od 120 glasova od 148 država koje su glasale donesen je Statut Međunarodnog kaznenog suda, tzv. Rimski statut.¹⁰⁴ Republika Hrvatska odmah po završetku, 18. srpnja 1998. godine potpisala je Završni akt Rimske konferencije te je Statut potpisala u listopadu iste godine, a ratificirala 2001. godine.

4.4.2. Nadležnost

Kao što smo već spomenuli kad smo nabrajali što se danas smatra međunarodnim zločinom, Rimski statut¹⁰⁵ kaže kako je Međunarodni kazneni sud nadležan za najteža međunarodna kaznena djela („*the most serious crimes of international concern*“) kao što su zločin genocida (čl. 6.), zločine protiv čovječnosti (čl. 7.) i ratne zločine (čl. 8.), te za nedavno u Statutu definiran zločin agresije (čl. 5., st. 2.). Osim nabrojanih zločina, Sud je prema čl. 70. nadležan i za kaznena djela kojima se ometa njegov rad, kao što su kaznena djela lažnog svjedočenja, korištenje lažnih dokaza, utjecanja na svjedoke, prihvaćanje mita kao službena osoba Suda i dr., ali može ove slučajeve predati na rješavanje državi stranci Statuta.

Spomenuli smo već da je Sud nedavno postao nadležan za zločin agresije, nakon konferencije za izmjene i dopune Statuta u Kampali 2010. godine te prihvaćanja njegove dopune i novog članka *8bis* koji uključuje definiciju zločina agresije i pretpostavke za sudbenost ICC-a, a nova inkriminacija počela se primjenjivati od 2017. godine.¹⁰⁶

Osim stvarne nadležnosti Statut poznaje i vremensku nadležnost. Sud je nadležan za međunarodna kaznena djela počinjena nakon njegova stupanja na snagu, znači koja su se dogodila nakon 1. srpnja 2002. godine (čl. 11., st. 1.), odnosno nakon stupanja na snagu za državu koja je kasnije pristupila kao stranka Statuta (čl. 11., st. 2.) te je u članku 24. Statuta

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Za tekst Rimskog statuta vidi: *supra*, uz bilj. 33.

¹⁰⁶ Krapac, *op. cit.* (bilj. 49)

isključena mogućnost njegovog retroaktivnog djelovanja, odnosno navodi se kako „nitko ne može biti kazneno odgovoran za djelo počinjeno prije stupanja Statuta na snagu“ i dodaje „ako se prije donošenja pravomoćne odluke u određenom slučaju promijeni zakon kojeg treba primijeniti, Sud će primijeniti odredbu koja je povoljnija za osobu protiv koje se vodi istraga, kazneni progon ili se treba izreći presuda.“

Država koja postane strankom Statuta prihvaća nadležnost Suda, no Sud može svoje ovlasti i dužnosti izvršavati na području neke druge države na temelju posebnog sporazuma. „Sud može postupati prema svojoj nadležnosti ako je država stranka ovoga Statuta ili država koja je prihvatila nadležnost Suda država na čijem se području ponašanje o kojem je riječ dogodilo ili država registracije broda ili zrakoplova, ako je kazneno djelo počinjeno na brodu ili zrakoplovu“, a osim toga može postupati prema svojoj nadležnosti „ako je država stranka, odnosno država koja je priznala nadležnost Suda država čiji je državljanin osoba optužena za kazneno djelo.“ (čl. 12. Statuta).

U Statutu se ističe nadležnost Suda nad fizičkim osobama, odnosno postojanje instituta individualne kaznene odgovornosti. Isključuje se njegova nadležnost nad osobama koje su u trenutku počinjenja djela bile mlađe od 18 godina.

4.4.3. Ustrojstvo

Važno je reći da je ICC sudbeno tijelo osnovano mnogostranim međunarodnim ugovorom, a nije dio sustava UN-a. Svoje odnose s UN-om uređuje Sporazumom o odnosima Suda i UN-a. Sporazum počiva na načelu „uzajamnog poštivanja i uvažavanja“ („*mutual respect*“) koje strankama omogućuje „usku suradnju radi učinkovitog djelovanja Suda i izbjegavanja dupliciteta u radu“¹⁰⁷ te predviđa, s jedne strane, obvezu UN-a da Sudu dostavlja obavijesti i isprave te osigurava svjedočenje službenika ili agencija UN-a te s druge strane, pravo Suda da Općoj skupštini ili Vijeću sigurnosti UN-a predlaže razmatranje pitanja iz svoje nadležnosti.¹⁰⁸

Ustrojstvo Međunarodnog kaznenog suda uređeno je Rimskim statutom i podstatutornim aktima. Sud ima međunarodnu pravnu osobnost te djeluje na području država članica i drugih država (prema posebnom sporazumu). Kao tijela Suda Statut predviđa: 1. Skupštinu država članica, u kojoj države glasovanjem biraju suce, tužitelja i njegove zamjenike

¹⁰⁷ Krapac, *op. cit.* (bilj. 16), str. 88.

¹⁰⁸ *Ibid.*

te odlučuju o raznim poslovima pravosudne uprave (meritorne odluke donose se dvotrećinskom većinom prisutnih od većine svih, a postupovne običnom većinom prisutnih); 2. Predsjedništvo sa predsjednikom i dvama dopredsjednika zaduženi za sudsku upravu; 3. Sudske odjele – raspravni (šest sudaca), predraspravni (šest sudaca) i žalbeni (predsjednik i četiri suca) koje čine suci raspoređeni u vijeća.¹⁰⁹

Kao što smo vidjeli da je slučaj kod prvih *ad hoc* međunarodnih kaznenih sudova, i kod ICC-a je prisutno tijelo Ureda Tužitelja (pod vodstvom Tužitelja) kao nezavisno zasebno tijelo Suda koje zaprima prijave i zaslužan je za kazneni progon pred Sudom, te Tajništvo kojim rukovodi Tajnik, koji osniva upravne jedinice poput pritvorskih jedinica, odjela za branitelje i dr., i uživa imunitete i povlastice kao suci, dok njegovi zamjenici i osoblje imaju funkcionalan imunitet za obavljanje administrativnih poslova.¹¹⁰

4.4.4. Kaznena odgovornost pojedinca prema Rimskom statutu

Pojam individualne kaznene odgovornosti prema članku 25. Statuta ističe se u činjenici da je Međunarodni kazneni sud nadležan suditi fizičkim osobama u skladu sa Statutom. Naime, prema Statutu, osoba koja počini kazneno djelo iz nadležnosti Suda (genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločin i zločin agresije) individualno kazneno odgovara ako ta osoba: a) takvo kazneno djelo počini sam, u sudioništvu s drugom osobom ili putem druge osobe, bez obzira je li ta druga osoba sama kazneno odgovorna; b) naredi, nagovori ili potakne počinjenje takvog kaznenog djela koje potom i bude počinjeno ili pokušano; c) u cilju omogućenja počinjenja takvog djela pomaže, podupire ili na drugi način doprinese u njegovom počinjenju ili pokušaju, uključujući i stavljanje na raspolaganje počinitelju sredstava za počinjenje djela; d) na bilo koji drugi način doprinosi počinjenju ili pokušaju takvog kaznenog djela od strane skupine osoba koje djeluju sa zajedničkim ciljem (takav doprinos mora biti namjeran i mora biti: 1. učinjen s ciljem promicanja kažnjive djelatnosti ili kažnjivog plana skupine koji uključuje počinjenje kaznenih djela unutar nadležnosti Suda ili 2. učinjen uz poznavanja plana skupine da ga počine); e) u pogledu zločina genocida, izravno i javno potiče druge da počine genocid; f) pokuša takvo kazneno djelo započinjanjem njegove radnje izvršenjem nekog njezinog sastavnog dijela, ali ju ne dovrši uslijed okolnosti neovisnih od njegove namjere. No, sukladno ovome Statutu, nije

¹⁰⁹ *ibid.*

¹¹⁰ Josipović I., Krapac D., Novoselec P., *Stalni međunarodni kazneni sud*, Narodne novine, 2001., str. 83.-85.

kažnjiva osoba koja dragovoljno i u cijelosti odbaci namjeru počinjenja te odustane od dovršenja radnje kaznenog djela ili spriječi nastupanje njezine posljedice.

U stavku 4. članka 25. ističe se da niti jedna odredba ovog Statuta koja se odnosi na osobnu kaznenu odgovornost država ne utječe na odgovornost država prema međunarodnom pravu, odnosno one će biti odgovorne sukladno ostalim konvencijama i međunarodnim ugovorima. Umetanjem stavka 3*bis*. istog članka Rimskog statuta ograničava se individualna odgovornost za zločin agresije samo na osobe koje su na položaju na kojem djelotvorno nadziru ili upravljaju političkim ili vojnim djelovanjem države. Članak 27. naglašava nevažnost svojstva službene osobe, odnosno da se odredbe Statuta primjenjuju „na sve osobe bez razlike u njihovom službenom svojstvu“ (bili oni osobe šefa države ili vlade, člana vlade ili parlamenta i dr.), te da „njihovi imuniteti ili posebna postupovna pravila povezana sa službenim svojstvom, bilo na osnovi nacionalnog ili međunarodnog prava, ne predstavljaju smetnju nad uspostavom nadležnosti Suda nad takvom osobom.“

Što se tiče zapovjedne odgovornosti, spomenuli smo da je već predviđena i Dopunskim protokolom I. iz 1977. godine.¹¹¹ U Rimskom statutu prema članku 28. „vojni zapovjednik ili osoba koja stvarno djeluje kao vojni zapovjednik odgovara za kaznena djela iz nadležnosti Suda koje su počinile snage pod njegovi/njezinim stvarnim zapovjedništvom i nadzorom ili stvarnom vlašću i nadzorom ako je propustio/la da ispravno obavlja nadzor nad tim snagama kada: a) taj vojni zapovjednik ili osoba zna, ili na temelju okolnosti u to vrijeme mora znati da te snage čine ili da se spremaju počinuti takva kaznena djela; b) taj vojni zapovjednik ili osoba propusti poduzeti sve nužne i razborite mjere u njegovoj/njezinoj moći kako bi spriječio ili suzbio počinjenje takvih kaznenih djela ili ne proslijedi stvar nadležnim vlastima u cilju provođenja istrage i kaznenog progona“, a glede odnosa između nadređenih i podređenih (koji ne spadaju u prethodno opisano vojno zapovjedništvo) i njihove odgovornosti za zločine iz Statuta, „nadređeni kazneno odgovara za djela iz nadležnosti Suda koja su počinili podređeni pod njegovom/njezinom stvarnom vlašću i nadzorom, kao posljedicu njegova/njezina propusta da nad njima ispravno obavlja nadzor kada: a) taj nadređeni zna ili svjesno zanemaruje obavijesti koje mu jasno ukazuju da podređeni čine ili se spremaju počinuti takva kaznena djela; b) taj nadređeni propusti poduzeti sve nužne i razborite mjere u njegovoj/njezinoj moći kako bi spriječio ili suzbio počinjenje takvih kaznenih djela ili ne proslijedi stvar nadležnim vlastima u cilju provođenja istrage i kaznenog progona.“ U ovom potonjem slučaju glede nevojnog „zapovjedništva“ postoji dodatan uvjet: c) da su kaznena djela bila povezana s djelatnošću koja

¹¹¹ Vidi: *supra*, str. 10.

je bila u okviru stvarne odgovornosti i nadzora nadređenoga (čl. 28., st. 2.). Vidimo da se u oba slučaja zahtijeva stvarna, efektivna vlast, odnosno nadzor kao uvjet odgovornosti. Zaključujemo da „niti jedan vojni zapovjednik ne može imati potpunu kontrolu nad svim događanjima na terenu, ali njegovo propuštanje poduzimanja svih potrebnih preventivnih mjera u cilju sprječavanja kršenja zakona i običaja rata i povrede ostalih izvora međunarodnog prava, s obzirom na okolnosti slučaja, čini valjanu osnovu njegove zapovjedne odgovornosti zbog napuštanja dužnosti.“¹¹²

4.4.5. Sudska praksa ICC-a

ICC sudjeluje u globalnoj borbi za okončanje nekažnjivosti. Kroz međunarodno kazneno pravosuđe Sud nastoji pozvati na odgovornost odgovorne za zločine, a kao Sud posljednje instance, nastoji nadopuniti, a ne zamijeniti nacionalne sudove.¹¹³ Do sad se pred Sudom našao 31 slučaj, doneseno je deset osuđujućih i četiri oslobađajuće presude i izdano 38 naloga za uhićenje, a zahvaljujući suradnji država, 21 osoba je pritvorena u pritvorskom centru ICC-a i pojavila se pred Sudom dok je na slobodi danas još 14 osoba.¹¹⁴

Prva presuda koju je donio ICC bila je protiv Thomasa Lubanga Dylloa deset godina nakon njegova početka djelovanja, u ožujku 2012. godine, za ratni zločin regrutacije, odnosno novačenja djece mlađe od petnaest godina te njihovo korištenje za aktivno sudjelovanje u neprijateljstvima na području Demokratske Republike Kongo u razdoblju od srpnja 2002. do lipnja 2003. godine.¹¹⁵ Budući da je Demokratska Republika Kongo potpisala Rimski statut 2000. godine, a predala instrument o ratifikaciji 11. travanja 2002. godine¹¹⁶, pristala je na nadležnost Suda za zločine počinjene nakon stupanja Statuta na snagu (srpanj, 2002.). Vijeće Suda u svojoj je Odluci istaknulo: „Koncept djece koja sudjeluju u oružanim sukobima pojavio se u međunarodnom pravu 1977. godine tijekom izrade Dopunskih protokola uz Ženevske konvencije. U skladu s navedenim, Vijeće navodi da članak 77. Prvog dopunskog protokola o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba nalaže kako će strane u sukobu poduzeti sve moguće mjere kako djeca mlađa od petnaest godina ne bi izravno sudjelovala u

¹¹² Derenčinović D., „Kritički o institutu zapovjedne kaznene odgovornosti u međunarodnom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 51, br.1, 2001., str. 1.

¹¹³ Tekst dostupan na: <https://www.icc-cpi.int/about/the-court>

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ ICC, *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC601/0460/06, *Trial Chamber I Judgement*, 14. ožujka 2012., dostupno na: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_03942.PDF

¹¹⁶ Tekst dostupan na: <https://asp.icc-cpi.int/states-parties/african-states/democratic-republic-of-the-congo>

neprijateljstvima, a posebno će se suzdržati od njihova novačenja u svoje oružane snage...“¹¹⁷ Dalje ističe: „U članku 4. Drugog dopunskog protokola o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba predviđa se da se djeci mora osigurati skrb i posebna pomoć koja im je potrebna, a posebno da djeca koja nisu navršila petnaest godina neće biti novačena u oružane snage ili skupine niti će im biti dopušteno sudjelovanje u neprijateljstvima.“ Izrazi „neće biti novačena“ i „neće im biti dopušteno sudjelovanje“ zabranjuju, dakle, i prihvaćanje dobrovoljne, svojevolljne regrutacije djece.¹¹⁸

Glavna problematika koja se danas javlja vezana za praksu ovog suda, odnosno za postizanje mira u međunarodnoj zajednici jest aktualno stanje između Ruske Federacije i Ukrajine. Tko će i može li itko odgovarati za zločine koji se iz dana u dan događaju u Ukrajini? Naime, niti Ukrajina niti Rusija nisu države stranke Rimskog statuta. Ukrajina je, doduše, tijekom prošlog desetljeća dva puta priznala nadležnost Međunarodnog kaznenog suda za suđenje nad zločinima koji su se dogodili na njezinom teritoriju, prema Rimskom statutu u skladu s člankom 12., stavkom 3.: „Ako je na temelju stavka 2. ovoga članka za uspostavu nadležnosti potreban pristanak države koja nije stranka ovoga Statuta, ta država može temeljem izjave podnesene Tajništvu prihvatiti nadležnost Suda za kazneno djelo u pitanju. Ta država mora surađivati sa Sudom bez odugovlačenja i iznimaka, sukladno Devetom dijelu ovoga Statuta.“ Prvom izjavom koju je podnijela Vlada Ukrajine prihvaćena je nadležnost Suda u pogledu navodnih zločina počinjenih na teritoriju Ukrajine od 21. studenog 2013. do veljače 2014. g., a drugom izjavom produljeno je to vremensko razdoblje, ne određujući završni datum („*on an open-ended basis*“) kako bi se obuhvatili navodni zločini koji su počinjeni na cijelom teritoriju Ukrajine od 20. veljače 2014. nadalje.¹¹⁹ No, budući da Ukrajina nije država stranka Statuta, ona prema članku 13. ne može sama uputiti Tužitelju slučaj u kojem smatra da je počinjeno jedno ili više zločina za koje je nadležan Sud.

S druge strane, Ruska Federacija prestala je biti državom potpisnicom Rimskog statuta 2016. godine, nakon što je ICC donio izvješće u kojem prvi put govori da sukob u Ukrajini, pogotovo pripajanje ukrajinskog poluotoka Krima, predstavlja oružani sukob između Rusije i Ukrajine („*the situation within the territory of Crimea and Sevastopol amounts to an international armed conflict between Ukraine and the Russian Federation*“) te da situacija

¹¹⁷ ICC, The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, ICC601/0460/06, *Pre-Trial Chamber I, Decision on Confirmation of Charges*, 29. siječnja 2007, para. 242.-243., dostupno na: <https://casebook.icrc.org/case-study/icc-prosecutor-v-thomas-lubanga-dyilo>

¹¹⁸ *Ibid.*, para. 244.

¹¹⁹ Tekst dostupan na: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>

predstavlja stanje ratne okupacije.¹²⁰ Osim što je u pitanju jedna od najvećih svjetskih velesila, postoji i međunarodnopravno uporište zašto je otežano sankcioniranje Rusije. Kada pričamo o pokretanju postupka za odgovaranje za zločin agresije od strane ruskih političkih ili vojnih vođa, već smo spomenuli da u slučaju počinjenja zločina agresije postupak neće pokrenuti Tužitelj *proprio motu* ili na zahtjev države stranke glede zločina agresije počinjenog na području države koja nije stranka Statuta ili počinjenog od državljana države koja nije stranka.¹²¹ Postoji jedino mogućnost pokretanja zahtjevom Vijeća sigurnosti na temelju Glave VII. Povelje UN-a, bez obzira odnosi li se on na države stranke Statuta ili ostale¹²², no meritorne odluke Vijeća sigurnosti o mjerama koje treba poduzeti kad je riječ o prijetnji miru, narušenju mira i činu agresije, bez iznimke se moraju donijeti jednoglasnošću njegovih stalnih članica, a kao stalna članica Vijeća sigurnosti, Rusija svakako ima pravo uskratiti svoj glas, odnosno pravo *veta*.¹²³

5. ZAKLJUČAK

Glavni cilj UN-a i međunarodne zajednice općenito jest uspostava međunarodnog mira i sigurnosti na globalnoj razini, bilo na političkoj, ekonomskoj, kulturnoj ili nekoj drugoj. Kad se dotaknemo pravne, odnosno međunarodnopravne razine, jedna od glavnih sastavnica za postizanje tog cilja jest međunarodno kazneno pravo. Međunarodno kazneno pravo počiva na temeljnom institutu kaznene odgovornosti pojedinca. Naime, kako bismo utvrdili nečiju osobnu kaznenu odgovornost na globalnoj razini, treba uspostaviti neko međunarodno sudstvo kojem će države djelomičnim ograničavanjem vlastite suverenosti i nezavisnosti nacionalnog sudstva prenijeti dio nadležnosti i tako pridonijeti zajedničkom, univerzalnom cilju sankcioniranja počinitelja izdvojenih međunarodnih zločina te, u konačnici, općem miru i sigurnosti. Uz to, za ostvarenje instituta kaznene odgovornosti pojedinca treba poštivati osnovna načela kaznenog prava, prvenstveno načelo *nullum crimen sine lege*, odnosno da bez postojanja sudske nadležnosti za kazneno djelo, zločin, u trenutku njegova počinjenja, ne postoji niti kaznena

¹²⁰ ICC, The Office of The Prosecutor, *Report on Preliminary Examination Activities* (2016), 14. studenog 2016., para. 158., dostupno na: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf

¹²¹ Vidi: *supra*, str. 15. (također vidi: *supra*, uz bilj. 33., čl. 15*bis*)

¹²² Krapac, *op. cit.* (bilj. 51)

¹²³ Andrassy J., Bakotić B., Lapaš D., Seršić M., Vukas B., *Međunarodno pravo*, 2.dio, Školska knjiga, 2012., str. 165.-166.

odgovornost, a zatim i *nulla poena sine lege*, odnosno da osoba ne smije biti kažnjena kaznom koja nije ranije propisana.

Osnivajući prva dva *ad hoc* međunarodna kaznena suda, cijela ideja o osnivanju jednog zajedničkog međunarodnog kaznenog suda dobiva novi zamah. Praksom tih dvaju sudova ustalila su se rješenja za nesuglasice i praznine nastale u teoriji te se stvorio čvrst temelj za prvi Međunarodni kazneni sud koji, dakle, danas djeluje prema nasljeđu prakse, prije svega sestrinskih sudova, Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu, a naposljetku i njihovih preteča, vojnih sudova u Nürnbergu i Tokiju.

Svrha razvoja individualne kaznene odgovornosti prema međunarodnom pravu jest, dakle, povećanje zaštite ljudskih prava, ali i razvoj međunarodnog humanitarnog prava. No, krajnja je svrha potreba za sankcioniranjem najgorih zločina i prevencija njihova ponavljanja. Ipak, kako je pravo nastalo s nastankom društva, razvija se u skladu s njim, tako i postoji dok postoji čovjek. Nemoguće je očekivati ostvarenje idealne prevencije počinjenja zločina. Dok postoji čovjek kao glavni faktor koji utječe na pravo općenito, pa tako i na međunarodno kazneno pravo, postojat će i potreba za reguliranjem njegova djelovanja, stoga i potreba za daljnjim razvojem instituta poput ovoga.

6. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar, Lapaš, Davorin, Seršić, Maja, Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo*, 2.dio, Školska knjiga, 2012.
2. Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar., Seršić, Maja, Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo*, 1. dio, Školska knjiga, 2010.
3. Bornkamm, Paul Christoph, *Rwanda's Gacaca Courts – Between Retribution and Reparation*, Oxford University Press, 2012.
4. Cassese, Antonio, *International Law*, 2. izd., Oxford University Press, 2005.
5. Degan, Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, 2011.,
6. Degan, Vladimir Đuro, Pavišić, Berislav, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2005.
7. DeGuzman McAuliffe, Margaret *Crimes Against Humanity, Research Handbook on International Criminal Law*, in Brown, Bartram, ed., Edgar Elgar Publishing, 2011.
8. de La Cuesta, Jose Luis, Ottenhof Reynald, „The Association Internationale de Droit Pénal and the Establishment of the International Criminal Court“, *Revue internationale de droit pénal*, sv. 86, br. 3-4, 2015.
9. Derenčinović Davor, „Kritički o institutu zapovjedne kaznene odgovornosti u međunarodnom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 51, br. 1., 2001.
10. Fabijanić Gagro, Sandra, Škorić, Marissabell, „Zločin genocida u praksi međunarodnih *ad hoc* kaznenih tribunala“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 58, br. 6, 2008.
11. Josipović, Ivo, Krapac, Davor, Novoselec, Petar, *Stalni međunarodni kazneni sud*, Narodne novine, 2001.
12. Krapac, Davor, *Međunarodno kazneno procesno pravo*, Narodne novine, 2012.
13. Krapac, Davor, „Međunarodni kazneni sudovi“, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti*, br. 510/48, 2011.
14. Munivrana Vajda, Maja, „Etničko čišćenje kao oblik genocida? Hrvatsko zakonodavstvo i praksa u svjetlu međunarodnih izvora“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 61, br. 6, 2011.
15. Omerović, Enis, Grande, Andrea, „Zločini protiv čovječnosti: ka zaštiti humanosti i ljudskoga dostojanstva“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, sv. 59, br. 2, 2022.

16. Schabas, William Anthony, *Genocide in International Law: The crimes of crimes*, Cambridge University Press, 2000.
17. Seizović, Zarije, „Zločini protiv čovječnosti. Pojam, bitni elementi i oblici prema Statutu i praksi Haškog tribunala“, u: Seizović Z. (ur.), *Međunarodno javno pravo: zbirka eseja*, Univerziteta u Zenici, 2008.
18. Vervaele, John A.E., „THE UIDP/AIDP: 125 Years Serving Criminal Justice, Human Rights and Humanity“, *Revue internationale de droit pénal*, sv. 86, br. 3-4, 2015.

Dokumenti:

1. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948.), izvor: <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>
2. Konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu (1907.), izvor: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp
3. Mirovni ugovor iz Versaillesa (1919.), izvor: <https://jusmundi.com/en/document/pdf/treaty/en-treaty-of-versailles-treaty-of-peace-with-germany-28th-june-1919-treaty-of-versailles-1919-saturday-28th-june-1919>
4. Principles of the Nürnberg Tribunal, *Report of the International Law Commission Covering its Second Session, 5 June – 29 July 1950*, Document A/1316; u: Yearbook of the International Law Commission, sv. 2, 1950.
5. Rezolucija Opće Skupštine UN-a 96 (I), Zločin genocida (1946.), izvor: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/PDF/NR003347.pdf?OpenElement>
6. Rezolucija Opće skupštine UN-a, A/Res/1510 (XV), 12. prosinca 1960., izvor: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/84/PDF/NR015284.pdf?OpenElement>
7. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, S/Res/827, adopted by the Security Council at its 3217th meeting on 25 May 1993., izvor: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf
8. Rimski Statut Međunarodnog kaznenog suda (1998.), izvor: <https://www.icc-pi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>
9. Statut ICTR-a (1994.), izvor: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf
10. Statut ICTY-a (1993.), izvor: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

11. Statut Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu (1945.), izvor: <https://www.legal-tools.org/doc/64ffdd/>
12. Zakon o ratifikaciji Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida, *Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 14/75

Sudska praksa:

1. ICC, *Report of the International Criminal Court to the Sixty-fifth Session of the UN General Assembly*, UNGAOR, Doc A/65/313, August 19th, 2010.
2. ICC, *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC601/0460/06, *Pre-Trial Chamber I, Decision on Confirmation of Charges*, 29. siječnja 2007
3. ICC, *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC601/0460/06, *Trial Chamber I Judgement*, 14. ožujka 2012.
4. ICC, *The Office of The Prosecutor, Report on Preliminary Examination Activities* (2016), 14. studenog 2016.
5. ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007
6. ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2015
7. ICTR, *The Prosecutor v. Jean Paul Akayesu*, *Judgement*, ICTR-96-04-T, 02.rujna 1998.
8. ICTR, *Prosecutor v. Kambanda*, ICTR 97-23-S, *Judgement and Sentence*, 4. rujna 1998.
9. ICTR, *The Prosecutor v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, ICTR-95-1-T, *Judgement*, Pretresno vijeće, 21. svibnja 1999.
10. ICTR, *Prosecutor v. Nyiramasuhuko et al.*, ICTR-98-42, *Summary of Judgement and Sentence*, 24. lipnja 2011.
11. ICTY, *The Prosecutor v. Blaskic*, IT-95-14-T, *Trial Chamber Judgement*, 03.ožujka 2000.
12. ICTY, *Prosecutor v. Erdemović*, IT-96-22-T, *Presuda pretresnog vijeća*, 29. studenog 1996.
13. ICTY, *Prosecutor v. Furundžija*, *Presuda pretresnog vijeća*, IT-95-17/1-T, 10. prosinca 1998.
14. ICTY, *Prosecutor v. Galić*, IT-98-29, 30. studenog 2006., *Presuda žalbenog vijeća*
15. ICTY, *Prosecutor v. Gotovina and Markač*, IT-06-90-A, *Presuda žalbenog vijeća*, 16. studenog 2012.

16. ICTY, Prosecutor v. Hadžihasanović and Kubura, *Presuda žalbenog vijeća*, IT-01-47, 22. travnja 2008
17. ICTY, Prosecutor v. Jelišić, IT-95-10, *Presuda žalbenog vijeća*, 05. srpnja 2001
18. ICTY, The Prosecutor v. Kunarac et al., Case No. IT-96-23/1-A, *Judgement*, 12. lipnja 2002
19. ICTY, Prosecutor v. Kunarac et al., *Presuda pretresnog vijeća*, IT-96-23-T & IT-96-23/1-T, 22. veljače 2001.
20. ICTY, *Third Amended Indictment*, The Prosecutor v. Dragan Nikolić, IT-94-2, 31. listopada 2003.
21. ICTY, Prosecutor v. Mladić, IT-09-92, 22. studenog 2017., *Judgement*
22. ICTY, Prosecutor v. Dragan Nikolić, IT-94-2, *Presuda pretresnog vijeća*, 18. prosinca 2003.
23. ICTY, Prosecutor v. Orić, IT-03-68, 30. lipnja 2006, *Presuda pretresnog vijeća*
24. ICTY, Prosecutor v. Stakić, IT-97-24, 22. ožujka 2006., *Presuda žalbenog vijeća*
25. ICTY, The Prosecutor v. Duško Tadić, (IT-94-1), *Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, 02. listopada 1995.
26. ICTY, Prosecutor v. Duško Tadić, IT-94-1-T, *Presuda pretresnog vijeća*, 07. svibnja. 1997.
27. ICTY, Prosecutor v. Tadić, IT-94-1, *Presuda žalbenog vijeća*, 15. srpnja 1999.

Mrežni izvori:

1. <https://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp>
2. <https://casebook.icrc.org>
3. <https://unictr.irmct.org>
4. <https://www.icc-cpi.int>
5. <https://www.icty.org>
6. https://www.ila-hq.org/en_GB
7. <https://www.ipu.org/about-us>